

บทที่ ๑

ความเชื่อทางกวาง เมืองกับความเชื่อในพุทธธรรมของพระสงฆ์

ในสถาบันพุทธศาสนามีพระสงฆ์เป็นบุคลากรทางศาสนาที่สำคัญ พระสงฆ์จะเป็นผู้ที่มียศบาทและหน้าที่ในการประกาศพุทธธรรม และพระสงฆ์บางส่วนได้เข้าร่วมช่วยเหลือสงเคราะห์ประชาชนทั้งด้านจิตใจและวัตถุ ด้วยการเผยแผ่การพัฒนาและการสงเคราะห์ที่มณฑลของพระสงฆ์เหล่านี้เป็นรูปธรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อกับพฤติกรรม² กล่าวคือพระสงฆ์ที่มีความเชื่อในพุทธธรรม น่าจะมีพฤติกรรมทางการเมืองการปกครองตามเนื้อหาสาระในพุทธธรรม ซึ่งเป็นไปได้ว่าพฤติกรรมทางการเมืองที่เกิดขึ้นนั้น เป็นพฤติกรรมจริง เช่น การร่วมประกอบสังฆกรรมของพระสงฆ์และเป็นพฤติกรรมที่ควรจะเป็นตามเนื้อหาสาระในพุทธธรรม เช่น พระสงฆ์จะเป็นธรรมทายาทหรือเป็นอามิสทายาท การศึกษาพฤติกรรมทางการเมืองตามความเชื่อในพุทธธรรมของพระสงฆ์เหล่านี้ อาจจะประเมินความโน้มเอียงในความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางการเมืองกับความเชื่อในพุทธธรรมของพระสงฆ์อย่างกว้างๆ ซึ่งเป็นข้อเท็จจริงพื้นฐานที่จะนำไปสู่การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางการเมืองกับความเชื่อในพุทธธรรมของพระสงฆ์โดยละเอียดต่อไป

¹ มีรายละเอียดในพระราชวรมุณี, "บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน", ใน พุทธศาสนากับสังคมไทยปัจจุบัน (กรุงเทพฯ : สยามสมาคม, 251๑), หน้า 45-49.

² ศึกษาการวิเคราะห์นี้ได้จาก Thomas F. O'Dea, The Sociology of Religion (Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice - Hall, Inc., 1966), pp. 1-2.

ความเชื่อทางการเมือง พุทธธรรมและพฤติกรรม

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางการเมือง ความเชื่อในพุทธธรรม กับพฤติกรรมอื่น เนื่องมาจากความเชื่อทั้งสอง เป็นแนวการศึกษาตามแนวความคิดที่ว่า ศาสนามีความสำคัญต่อระบบความเชื่อและการปฏิบัติของบุคคล ในลักษณะที่ระบบความเชื่อ ที่มีพื้นฐานมาจากศาสนามีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและความ เป็นอยู่ทั้งส่วนบุคคลและส่วนรวม³ ดังนั้น คำสอนในพุทธศาสนาจึงมิใช่มีความสำคัญต่อความเชื่อในพุทธธรรมเท่านั้น แต่ยังมี ความสำคัญต่อความเชื่อทางการเมืองอีกด้วย อีกประการหนึ่งความเชื่อในพุทธธรรมและ ความเชื่อทางการเมืองที่มีพื้นฐานมาจากพุทธธรรมจะมีความสำคัญต่อพฤติกรรมการแสดง ออกของพระสงฆ์

การศึกษาความสัมพันธ์ดังกล่าวที่ผ่านมา นักวิชาการบางท่านเสนอให้ศึกษาพฤติกรรมของพุทธศาสนิกชนซึ่งปฏิบัติตามคำสอนของพุทธศาสนาแทนที่จะศึกษาว่า หลักธรรมใน พุทธศาสนาสอนให้บุคคล เป็นคนดีอย่างไรหรือพุทธศาสนิกชนที่ดีตามหลักพุทธธรรมมีลักษณะอย่างไร โดยให้เหตุผลว่าการศึกษาพฤติกรรมของพุทธศาสนิกชนจะพบโลกของความเป็นจริง มากกว่าความคิดแบบอุดมคติตามหลักคำสอนในพุทธศาสนา เพราะพุทธศาสนิกชนเป็นมนุษย์ที่ยัง เกี่ยวข้องกับโลกธรรม อันมี ลภ ยศ สรร เสริญเป็นอาทิ แต่ถ้าศึกษาเฉพาะหลักคำ สอนของพุทธศาสนาจะพบแต่ความดีงามและมีลักษณะ เป็นนามธรรม การเสนอทัศนะเช่นนี้ เป็นการชี้ให้เห็นว่า เมื่อมีการศึกษาพุทธศาสนา เราจะเน้นการศึกษาไปที่จริยธรรมของ บุคคลตามหลักคำสอนมากกว่าปฏิบัติตามหลักคำสอนมีจริยธรรมหรือไม่ การศึกษาแบบนี้ ก่อให้เกิดสถานการณ์อย่างหนึ่งขึ้นเรียกว่า "เผด็จการของหลักคำสอน" ในสถานการณ์ เช่นนี้ เราจะใช้กรอบของหลักคำสอนอธิบายพฤติกรรมของบุคคล แทนที่จะศึกษาพฤติกรรม

³ Harry M. Johnson, Sociology : A Systematic Introduction (3 d ed., New Delhi : Allied Publisher Private, 1970), p. 112.

ของบุคคลว่า เบียง เบนจากหลักศาสนาหรือไม่อย่างไร⁴

อย่างไรก็ดี สถานการณ์ในที่กล่าวมาไม่เคยปรากฏอยู่ในผลงานของนักวิชาการที่มีชื่อเสียง เป็นต้นว่า แม็ก เวเบอร์ หรือโรเบิร์ต เบลดาร์ ในกรณีของเวเบอร์ได้เคยเสนอทัศนะว่า ในสังคมแต่ละสังคม คุณค่าของศาสนามีอิทธิพลต่อท่าที ความรู้สึกนึกคิดและพฤติกรรมของบุคคล เพราะศาสนาเป็นสิ่งที่ให้คำตอบต่อการแก้ปัญหาต่างๆ เกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ เป็นต้นว่า ความทุกข์ ความผิดหวัง คำตอบเหล่านี้จะกลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม อันเป็นที่ยอมรับกันในสังคมและมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมในชีวิตประจำวันของมนุษย์ เวเบอร์ได้แสดงให้เห็นจริงในเรื่องนี้ โดยอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อของคริสต์ศาสนิกชนนิกายโปรเตสแตนต์กับพฤติกรรมทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นต้นกำเนิดขององค์การทางสังคมและเศรษฐกิจแบบทุนนิยมสมัยใหม่ว่า หลักคำสอนในนิกายโปรเตสแตนต์ ทำให้คนมีความเชื่อว่าการทำงานหนักเพื่อผลได้ในทางเศรษฐกิจ เป็นหน้าที่ของคนทุกคน เพราะพระเจ้าในศาสนาคริสต์ได้กำหนดไว้เช่นนั้น เวเบอร์ มีความเห็นว่า จากความเชื่อดังกล่าวทำให้ชาวยุโรปและอเมริกาต่างทำงานหนักเป็นประจำ เพื่อจะได้มาซึ่งผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ หาเงินมาเท่าไรก็นำไปลงทุนทำประโยชน์ต่อไป ส่วนเบลดาร์ก็ได้สรุปผลการศึกษายิทธิพลของศาสนาพุทธในญี่ปุ่นว่า มีส่วนช่วยส่งเสริมความเจริญทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นเช่นกัน⁵

⁴ Kosuke Koyama, "Buddhist Not Buddhism," in Southeast Asian Speak Out, ed. by Barbara Howell (New York : Friendship Press, Inc., 1975), pp. 10-12.

⁵ Max Weber, The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism, trans. by Talcott Parsons (New York : Cambridge University Press, 1960), pp. 100-101.

⁶ Robert N. Bellah, Tokugawa Religion (Glencoe, Illinois : The Free Press, 1957).

ตัวอย่างของการศึกษาศาสนาที่ยกมานี้ แสดงให้เห็นว่า นักวิชาการมีความสนใจไม่เฉพาะแต่หลักคำสอนเท่านั้น แต่ยังสนใจไปถึงพฤติกรรมอันเนื่องมาจากการปฏิบัติตามหลักคำสอนนั้นด้วย อย่างไรก็ตาม มนุษย์มิใช่จะฟังหลักคำสอน แล้วก็ประพฤติปฏิบัติไปตามนั้น มนุษย์อาจจะต้องไตร่ตรองถึงหลักคำสอนนั้นก่อน ถ้ามีความเชื่อแล้วจึงจะปฏิบัติตาม ถ้ามีความเชื่ออย่างผิดๆ ก็จะปฏิบัติคนอย่างผิดๆ ถ้าไม่มีความเชื่อก็จะไม่มีการปฏิบัติตาม ดังที่สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ได้ให้พระโอวาทความตอนหนึ่งว่า

“ . . . การสวดฟังนี้ เป็นเหตุให้เกิดศรัทธาความเชื่อ ความเชื่อเป็นเหตุให้ได้สมาทานคือถือตาม ศรัทธาและสมาทาน รวมเรียกว่า เชื่อถือเนื่องมาจากการสวดฟัง เป็นเบื้องต้น ถ้าฟังแล้วเชื่อด้วยไม่ใช้ปัญญาใคร่ครวญก่อน ความเชื่อก็เป็นสหชาตญาณวิปยุต คือความเชื่อที่ไร้ปรัชหายังรู้ ข้อนี้เป็นเหตุให้เกิดผิด เป็นเครื่องชักนำผลร้ายทุกอย่างมาสู่ตนและผู้ที่เกี่ยวข้องกับ โดยไม่มีประมาณ แต่ถ้าฟังแล้ว ใช้ปัญญาใคร่ครวญก่อนแล้ว จึงเลือกแต่สิ่งที่ดีควรเชื่อ ความเชื่อก็เป็นสหชาตญาณวิปยุต คือความเชื่อที่ประกอบด้วยปรัชหายังรู้ ข้อนี้เป็นเหตุให้เกิดชอบ เป็นเครื่องชักนำผลดีทุกอย่างมาให้โดยไม่มีประมาณ ดูจะเดียวกัน”⁷

จากพระโอวาทนี้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างหลักคำสอนของพุทธศาสนา ความเชื่อและพฤติกรรม ในเรื่องนี้เสฐียรโกเศศเคยแสดงทัศนะไว้ว่า พฤติกรรมทั้งหลายย่อมเนื่องมาจากใจ เมื่อใจคิด ใจรู้สึกและใจเชื่ออย่างใด การดำเนินชีวิตหรือพฤติกรรมของบุคคลย่อมเป็นไปตามพื้นเหของใจที่กำหนดไว้ให้⁸

⁷ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์, พระนิพนธ์ต่างเรื่อง (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2515), หน้า 102.

⁸ เสฐียรโกเศศ, วัฒนธรรมเบื้องต้น (พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2501), หน้า 17.

พฤติกรรมจึง เป็นผลของความเชื่อต่างๆ เป็นต้นว่าความเชื่อในพุทธธรรมและความเชื่อทางการเมือง สำหรับความเชื่อในพุทธธรรมนั้นมีความสัมพันธ์กับหลักคำสอนของพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้ว่า พระสงฆ์แยกได้ 2 ประเภทใหญ่ๆ คือพระสงฆ์ที่เป็นธรรมทายาท เป็นพระสงฆ์ที่ประพฤติตามพระธรรมวินัย เพราะมีความเชื่อในพระธรรมวินัย และพระสงฆ์ที่เป็นอามิสทายาท เป็นพระสงฆ์ที่เกียจคร้านบ้าง มุ่งอามิสบ้าง ไม่มุ่งประพฤติธรรม เพราะไม่เชื่อในพระธรรมวินัย ส่วนความเชื่อทางการเมืองนั้นก็มีความสัมพันธ์กับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้จากงานวิจัยของสายชล วรณรัตน์ ซึ่งพบว่า หลักคำสอนในพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับแนวความคิดทางการเมืองในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เป็นต้นว่า หลักคำสอน "มัชฌิมาปฏิปทา" เป็นหลัก เหตุผลแห่งการดำรงชีวิตแบบพุทธศาสนา ซึ่งนำไปสู่ผลอันน่าพึงใจในการปกครอง หรือจากงานวิจัยของสมบัติ จันทร์วงศ์ และชัยอนันต์ สมุทวณิช⁹ เกี่ยวกับความคิดทางการเมืองก็พบว่า

"ลักษณะเด่นของความคิดทางการเมืองไทยโบราณได้แก่ การนำเอาความคิดทางฮินดูและพุทธมาใช้ในการกำหนดโลกทัศน์และรูปแบบทางการเมือง ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับผู้ใต้การปกครอง การผสมผสานระหว่างความคิดทางการเมืองของฮินดูกับปรัชญาพุทธศาสนา

⁹ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์, พระนิพนธ์ต่างเรื่อง, หน้า 313.

¹⁰ สายชล วรณรัตน์, "พุทธศาสนากับแนวความคิดทางการเมืองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (พ.ศ. 2325-2352)," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ ศรี บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525), หน้า 43-53.

เกิดขึ้น เพราะความคิดของทั้งสองปรัชญาที่ ต่าง เชื่อ
 อำนวยต่อระบอบการปกครองไทยโบราณ ซึ่งเป็นแบบ
 สมบูรณาญาสิทธิราชย์¹¹

นอกจากนั้น พระราชวรมุนียังได้กล่าวว่า ถ้าพูดถึงสาระของประชาธิปไตยที่จะทำใ้
 คนมีคุณภาพ พร้อมทั้งจะปกครองตนเองได้แล้ว เราก็พูดได้ว่าหลักธรรมทุกอย่างในพระ
 พุทธศาสนา เป็นหลักประชาธิปไตย เพราะเป็นเงื่อนไขของการพัฒนาคนให้มีคุณภาพและ
 ให้รู้จักการปกครองตนเองได้¹²

เมื่อพุทธธรรมสาระมีขอบ เขตกว้างขวางครอบคลุม เรื่องการเมืองการปกครอง
 ด้วย พระสงฆ์ที่มีความ เชื่อในพุทธธรรมดังที่ได้วิจัยพบในบทที่ 4 ก็น่าจะมีพฤติกรรม
 ทางการเมืองการปกครองตาม เนื้อหาในพุทธธรรม ซึ่งเรื่องนี้มีข้อพิจารณาอยู่ 2 ประ-
 การคือการพิจารณาหลักพุทธธรรมกับพฤติกรรมทางการเมืองที่ควรจะเป็น หรือผู้มีความ
 เชื่อในพุทธธรรมก็น่าจะมีพฤติกรรมทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับพุทธธรรมสาระ และ
 การพิจารณาหลักพุทธธรรมกับพฤติกรรมทางการเมืองจริงของพระสงฆ์ ซึ่งพฤติกรรม
 ทางการเมืองเหล่านี้สามารถสะท้อนให้เห็นความ เชื่อทางการเมืองของพระสงฆ์
 อย่างกว้างๆ

ความเชื่อทางการเมืองกับพฤติกรรมทางการเมืองที่ควรจะเป็นตามความ เชื่อในพุทธธรรม

พฤติกรรมทางการเมือง เป็นการแสดงออกหรือ เป็นปฏิภิกิริยาสนองตอบต่อกระ-
 บวนการทางการเมืองที่มีอยู่ในแต่ละระบบการเมือง หรือ เป็นการแสดงออกเกี่ยวกับ
 การใช้อำนาจหน้าที่ในการจัดสรรสิ่งที่มีคุณค่าสำหรับสังคม หรือ เป็นการแสดงออก

11

สมบัติ จันทร์วงศ์และชัยอนันต์ สมุทวณิชย์, ความคิดทางการเมืองและ
สังคมไทย (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมกิจ, 2523), หน้า 29.

12

พระราชวรมุนี, พุทธศาสนากับสังคมไทย (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกมล
 คีมทอง, 2526), หน้า 10.

13
 ในกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะและในการดำเนินงานให้เป็นไปตามนโยบายนั้น การแสดงออกเหล่านี้มีความผูกพันอยู่กับหลักการและวิธีการทางการเมือง 2 แบบใหญ่ๆ คือแบบประชาธิปไตยและแบบอำนาจนิยม ดังนั้นพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคลถ้าไม่สัมพันธ์กับหลักการและวิธีการแบบประชาธิปไตยก็สัมพันธ์กับแบบอำนาจนิยม หรือสัมพันธ์กับทั้งสองหลักการ เมือง

พฤติกรรมทางการเมืองของพระสงฆ์ก็เช่นเดียวกัน อาจจะมีความผูกพันอยู่กับหลักการและวิธีการของหลักการเมืองทั้งสอง แต่พระสงฆ์แตกต่างจากบุคคลธรรมดาตรงที่ต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ดังนั้น พฤติกรรมทางการเมืองของพระสงฆ์จึงน่าจะถูกจำกัดตามความเชื่อในพุทธธรรมสาระ พุทธธรรมมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับหลักการและวิธีการใด พฤติกรรมทางการเมืองของพระสงฆ์ก็น่าจะเป็นไปตามหลักการและวิธีการนั้น เราอาจจะอนุมานได้ว่า พระสงฆ์น่าจะมีพฤติกรรมทางการเมืองที่ควรจะเป็น ความความเชื่อในพุทธธรรมสาระมากกว่าสิ่งอื่นใด

ในปัจจุบันนี้ ได้มีผู้พยายามอธิบายพุทธธรรมหรือพระธรรมวินัยในลักษณะที่เชื่ออำนาจคือลัทธิประชาธิปไตยและไม่สนับสนุนอำนาจนิยม โดยการปฏิเสธอย่างสิ้นเชิงต่อคำกล่าวที่ว่า พุทธศาสนาอยู่เมืองไทยมา 700 ปี เมืองไทยก็ปกครองด้วยระบบอำนาจนิยมตลอดมา พุทธศาสนาจึงต้องมีหลักการเป็นแบบอำนาจนิยมหรือเป็นอุปสรรคต่อประชาธิปไตย และได้ชี้วัดความคลุมเครือนี้ว่า

"เป็นความสับสนในเรื่องขอบเขตอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ พุทธศาสนาไม่ใช่ผู้จัดการปกครองเอง และมีใช้สถาบันที่จะทำหน้าที่นั้นแก่รัฐ ยิ่งกว่านั้น พุทธศาสนาถูกรับเข้ามาในรัฐที่เขามีระบบการปกครองของเขาเองอยู่

13
 การวิเคราะห์พฤติกรรมทางการเมืองอย่างละเอียดมีใน Heinz Eulau, Samuel J. Eldersveld, and Morris Janowitz (eds.), Political Behavior : A Reader in Theory and Research (Glencoe, Ill. : The Free Press, 1956), pp. 1-5.

แล้ว ซึ่งที่พุทธศาสนาสงเคราะห์ได้ในกรณีเช่นนี้ อาจจะเป็น การทำหน้าที่แบบนักปฏิบัติคือ สอนให้ผู้ปกครอง ปกครอง อย่างดีที่สุด ในแง่ที่เป็นผลคือออกมาให้แก่ประชาชนให้มากที่สุด หรืออาจช่วยเป็นตัวคั่น เบื้องต้นด้วยความรู้ ความเข้าใจ ในระบบหรือ เสริมสร้างระบบขึ้นหรือระบบควบคุมไว้เป็น ทางเลือก หรือ เป็นแบบแปลนสำหรับให้พร้อมที่จะสนับสนุน การเปลี่ยนแปลง หรืออย่างน้อยอาจเป็นที่เก็บ เชื่อไว้ ให้ประชาธิปไตยมีโอกาสก่อตัวหรืองอกงามขึ้นได้ต่อไป"¹⁴

นอกจากนี้ ยังมีนักวิชาการอื่นๆ ยืนยันในเรื่องนี้อีกว่า ในทางปฏิบัติระบบ การเมืองไทยโบราณจะอาศัยความคิดทางการเมืองของอินท เป็นเกณฑ์ ซึ่งเป็นความคิด ที่อำมาตย์และความคิดดีเลิศของเจ้าผู้ปกครอง ส่วนในทางจริยธรรมของการปกครองได้ใช้ หลักของพุทธศาสนา เป็น เกณฑ์ในการกำหนดขอบ เขตการใช้ อำนาจของผู้ปกครอง พุทธ ศาสนาจึงมีส่วน เสริมสร้างให้มีผู้นำแบบใช้พระคุณอยู่มาก นอกจากนั้น เรายังพบต่อไป อีกว่า ด้วยหลักธรรมของพุทธศาสนา เกี่ยวกับการถือหลักประชาธิปไตยและหลัก เมตตา กรุณา การเชื่อ เพื่อ เพื่อแม่ ได้ช่วยส่งเสริมให้บุคคลมีลักษณะผู้นำแบบประชาธิปไตยและ ลักษณะผู้นำแบบพ่อพระอยู่ด้วย พุทธศาสนาจึง เป็นศาสนาที่มีลักษณะของการเป็นแหล่ง กำเนิดแห่งอำนาจรองใจคน (Charismatic authority) และส่งเสริมให้มีการใช้

¹⁴ พระราชวรมณี, พุทธศาสนากับสังคมไทย, หน้า 16-17.

¹⁵ สมบัติ จันทร์วงศ์และชัยอนันต์ สมุทวณิชย์, ความคิดทางการเมืองและสังคมไทย, หน้า 23.

¹⁶ ดิมพันธุ์ นาคะตะ, "พุทธปรัชญากับพฤติกรรมในการบริหาร", วารสารวิจัย- ปรศาสตร์, 3(มกราคม, 2505), หน้า 416-420.

¹⁷ ดิมพันธุ์ นาคะตะ, "พุทธปรัชญากับการเสริมสร้างลักษณะผู้นำ", วารสาร สังคมศาสตร์, 4(มกราคม, 2509), หน้า 3-4.

อำนาจดังกล่าวอยู่มาก เช่นเดียวกับศาสนาอื่น¹⁸

ในการศึกษา เปรียบเทียบระหว่างลักษณะของผู้นำแบบประชาธิปไตยในทางวิชาการกับคุณธรรมของผู้นำในทางพุทธศาสนา ปรากฏว่ามีลักษณะสอดคล้องกันดังนี้¹⁹

คุณธรรมของผู้นำในทางพุทธศาสนา	ลักษณะผู้นำแบบประชาธิปไตย
1. การให้และการเสียสละ	1. ความไม่เห็นแก่ตัว (Unselfishness)
2. ความสุภาพอ่อนโยน	2. ลักษณะท่าทาง (Bearing)
3. ความซื่อตรง	3. ความซื่อสัตย์ (Integrity)
4. ความอดทน	4. ความอดทน (Endurance)
5. ความมีอำนาจแห่งธรรม	5. ความเด็ดขาด (Decisiveness)
6. ความไม่กลัวใคร	6. ความเห็นอกเห็นใจ (Sympathy)
7. การปกครองโดยยุติธรรม	7. ความยุติธรรม (Justice)
8. สัมปยุตธรรม 7	8. ความรู้ (Knowledge)
9. อิทธิบาท 4	9. ความกระตือรือร้น (Enthusiasm)

-18

ศาสนาเป็นแหล่งกำเนิดแห่งอำนาจครองใจคนนี้เป็นแนวคิดของ J.Milton Yinger, Religion, Society and Individual (New York : The Macmillan Company, 1962), p. 264.

19

ทิมสันต์ นาคะคะได้ศึกษา เปรียบเทียบทศพิธราชธรรมและคุณธรรมของผู้ปกครองในพุทธศาสนา ซึ่งปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก กับลักษณะของผู้นำตามแนวความคิดของ Glen Stahl, Public Personnel Administration (New York : Harper & Brothers, 1956), pp. 257-258., and John D.Millet, Management in the Public Service (New York : McGraw Hill Book Company, 1954), pp. 33-34. ในทิมสันต์ นาคะคะ. "พุทธปรัชญากับการเสริมสร้างลักษณะผู้นำ". หน้า 4-8.

การวิเคราะห์เปรียบเทียบข้างต้นจะเห็นว่า คุณสมบัติและคุณธรรมของผู้นำมีลักษณะใกล้เคียงกัน ฉะนั้นการปฏิบัติคุณหลักพุทธธรรมอาจจะก่อให้เกิดหรือเสริมสร้างให้มีลักษณะผู้นำแบบประชาธิปไตยโดยมากกว่าแบบอำนาจนิยม แต่เป็นการยากที่ผู้นำจะมีลักษณะเหล่านี้โดยครบถ้วน การอนุমানในทำนองนี้ ได้เป็นแนวทางแห่งการศึกษาพฤติกรรมทางการเมืองที่ควรจะเป็นตามความเชื่อในพุทธธรรม เป็นต้นว่า การศึกษาพฤติกรรมในการบริหารกับพุทธปรัชญา โดยได้สรุปว่าพฤติกรรมในการบริหารของผู้ปกครองไทยมาจากการมีความเชื่อในพุทธธรรมต่างๆ เช่น เชื่อในการยอมรับนับถือ เหตุผลและความจริง ในหลักแห่งเสรีภาพ ในหลักแห่งการกลมกลืนหรือการประสานประโยชน์ ในหลักความเป็นประชาธิปไตยในกฎแห่งกรรม ในการเคารพหลักการมากกว่าตัวบุคคล และการปราศจากวิหิงสา²⁰ การศึกษานี้ได้สรุปคุณลักษณะพิเศษของพุทธศาสนาจากผลงานของสุชีพ ปุญญาอนุภาพ ซึ่งมี 10 ประการดังนี้²¹

1. พระพุทธศาสนามีได้มีรากฐานอยู่บนฤทธิเดชปาฏิหารย์ หากอยู่ที่เหตุผลและคุณงามความดีที่พิจารณาเห็นได้จริงๆ
2. พระพุทธศาสนาเป็นตัวอย่างแห่งลัทธิประชาธิปไตยที่เก่าแก่ที่สุดของโลก มีหลักการและวิธีการอันทันสมัยอยู่จนทุกวันนี้
3. พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแรกที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชน โดยสอนให้เด็กระบบทาส ไม่เอามนุษย์มาเป็นสินค้าสำหรับซื้อขาย กับตั้งสอนให้เด็กทาสภายในคือไม่เป็นทาสของความโกรธ ความโลภและหลง
4. พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแรกที่สอนให้มนุษย์เลิกถูกมันเหยียดหยามกัน เพราะเหตุชาติกำเนิดและวงศ์สกุล โกรธจะเกิดในสกุลสูงต่ำยากดีมีจนอย่างไรไม่เป็น

²⁰

หินพันธุ์ นาคะดะ, "พุทธปรัชญากับพฤติกรรมในการบริหาร", หน้า 416-420.

²¹

สุชีพ ปุญญาอนุภาพ, คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา (พระนคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, 2500).

ประมาณ ถ้าตั้งอยู่ในศีลธรรมแล้ว ก็ชื่อว่า เป็นคนดีที่ควรยกย่องสรรเสริญ

5. พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาแรกที่สอนปฏิบัติ เรื่องการทำบุญ และสอนให้ทาทางชำระจิตใจให้บริสุทธิ์สะอาดว่าเป็นบุญ

6. พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่สอนลัดลัดตรง เข้าหาความจริง ให้กล้าสู้หน้ากับความจริง เช่นใน เรื่องความ เกิดแก่ เจ็บตาย แล้วให้หาประโยชน์จากความจริงนั้นให้ได้

7. พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่สอนให้แก้ความ เสื่อมทางศีลธรรม โดยไม่มองข้ามปัญหาทาง เศรษฐกิจ สอนให้แก้ความ ชั่วด้วยความดี และสอนให้แก้ที่ตัวเราเองก่อน

8. พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่สอนให้ถือธรรมคือความถูกต้องตาม เหตุผล เป็นประมาณที่เรียกว่า ธรรมาธิปไตย

9. พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่สอน เน้นหนักในเรื่องการใช้ปัญญาในการดำเนินชีวิต ให้รู้จักกำจัดทุกข์ ความ เกิดครั่นคร้ามด้วยพิจารณาให้เห็นต้นเหตุของความทุกข์ แล้วแก้ไขให้ถูกต้อง

10. พระพุทธศาสนา เป็นทั้งทฤษฎี หลักการ วิธีการ จุดมุ่งหมายในเนื้อหาสาระอย่างพร้อมบริบูรณ์ และเป็นวิทยาศาสตร์ก่อนวิทยาการใดๆ ในโลก

นักวิชาการอีกท่านหนึ่งได้มีแนวความคิดว่า ถ้าบุคคลมีความ เชื่อในพุทธธรรม เขาก็จะมีการปฏิบัติหรือพฤติกรรมทางการ เมืองแบบประชาธิปไตย เป็นต้นว่า ถ้ามีความเชื่อเรื่อง "ทาน" ซึ่งตรงกับคำว่า การให้ปัน (Distribution) ในทางการเมืองการปกครอง และอาจขยายออกไปอีก เป็นการมอบหน้าที่ (Delegation) และการกระจายอำนาจ (Decentralization) ก็จะสามารถยอมรับความคิด เกี่ยวกับการมอบอำนาจการสั่งการ การมอบอำนาจการปกครอง รวมตลอดจนการกระจายอำนาจการปกครอง เพราะการรวมอำนาจไว้ เป็นปรากฏการณ์ของความ เห็นแก่ตัวและความ โลกหรือความไม่มั่นใจในความสามารถของตนเองและของผู้อื่น²² และหลักคำสอนของพุทธศาสนายังสัมพันธ์

²²

ศิระ ชวนะวิชัย, "พระพุทธศาสนา เป็นหลักของนักปกครอง", นิตยสารทอง

ถิ่น, 14 (พฤศจิกายน, 2517), หน้า 54-62.

กับการกระจายความเสมอภาคไปสู่ส่วนต่างๆ ของสังคม ²³ นอกจากนี้ ผู้มีความเชื่อ
 ในพุทธธรรมก็น่าจะมีพฤติกรรมที่มองโลกในแง่ดี ซึ่งถือเป็นวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยอย่าง
 หนึ่ง เพราะพุทธศาสนาไม่เห็นด้วยกับการมองโลกในแง่ร้ายหรือการแสดงความรู้สึกหมก
 หวังในชีวิต พุทธธรรมกลับสอนว่า มนุษย์สามารถและอาจจะบรรลุถึงจุดหมายปลายทาง
 ของชีวิตโดยการสละสังขารและนิรวณ และดำเนินตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา อันเป็นหลัก
 การตั้งเดิมของพุทธศาสนา พุทธศาสนาสอนให้บุคคลมีความกระตือรือร้นที่จะเข้าใจเรื่อง
 ทุกข์ และหาทางเบียดเสียดจากทุกข์ให้ได้ เมื่อนำตัวเองให้ห่างพ้นจากความชั่วร้ายแล้ว
 ก็ยังต้องพัฒนาความดีต่อไปด้วย ²⁴

พฤติกรรมทางการเมืองที่ควรจะเป็นตามความเชื่อในพุทธธรรมที่ได้กล่าวมา
 แสดงให้เห็นว่า ถ้าชาวราชาศมีมีความเชื่อในพุทธธรรมเหล่านั้น เขาก็จะมีพฤติกรรมทาง
 การเมืองที่ควรจะเป็นตามเนื้อหาสาระของพุทธธรรมนั้น เช่นเดียวกัน ถ้าพระสงฆ์มี
 ความเชื่อในพุทธธรรมเหล่านั้นบ้าง พระสงฆ์ก็น่าจะมีพฤติกรรมทางการเมืองที่ควรจะเป็น
 ตามพุทธธรรมสาระนั้นๆ ด้วย ซึ่งเรื่องนี้มีผู้แสดงความคิดเห็นไว้มาก เป็นต้นว่า

²³ สุวิน สุขสมบัติ, พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (กรุงเทพฯ :
 บพิธการพิมพ์, 2519), หน้า 35. และโปรดดูการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ที่เพิ่มเติมได้
 จาก แอรนสท์ เอ. บอส, "อำนาจความเป็นใหญ่กับทัศนคติและท่าทีต่อการทำงานของคน
 ในประเทศ", ใน เยอรมันของไทย, รวบรวมโดย เกลาส์ เวงส์และเคลซ ไรสเซ็นเบิร์ก
 (พระนคร : สำนักพิมพ์เค็ดไทย, 2520), หน้า 181-185.

²⁴ Dudley Wright, "The Optimism of Buddhism," in The
 Buddhist Review (London : The Organ of the Buddhist Society of
 Great Britain and Ireland, 1975). เก็บความโดยเสาวภา จึงพัฒนาพงษ์.
 "พุทธศาสนาองโลกในแง่ดีหรือแง่ร้าย", จุลสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์,
 1(มกราคม-เมษายน, 2521), หน้า 17-23.

๘. ศิขการภักดี ได้แสดงทัศนะว่า พุทธบัญญัติต่างๆ แสดงออกซึ่งหลักการประชาธิปไตย
ดังมีตัวอย่างดังนี้²⁵

1. เมื่อมีผู้ประสงค์จะเข้ามาบวชในพุทธศาสนา สงฆ์ทั้งวัดจะต้องประชุมกัน และจะต้องออกความเห็น ว่า ควรที่จะรับบุคคลนั้นๆ หรือไม่ ทั้งนี้จะต้องมีมติเป็นเอกฉันท์ (ซึ่งแสดงถึงหลักการประชุมปรึกษาหารือ)

2. เมื่อภิกษุออกบิณฑบาตในยามเช้า ท้าบมีการถือผ้าสังฆาฏิ ผู้ที่ไปถึง ก่อนย่อมได้รับมาก่อน (แสดงถึงความเสมอภาค)

3. เมื่อพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งถูกกล่าวหาว่ากระทำผิด จะต้องมีการวินิจฉัย แต่งตั้งขึ้น เพื่อพิจารณาโทษส่วนข้อเท็จจริง ทั้งนี้ผู้ถูกกล่าวหาย่อมได้รับโอกาสให้แถลง แก่ในอธิการของตน (แสดงถึงการไม่เลือกปฏิบัติทางกฎหมาย)

4. เมื่อสิ้นเทศกาลพรรษา และมีผู้ถวายผ้าพระกฐิน สงฆ์จักต้องประชุมกัน อีกครั้งหนึ่ง โดยที่เจ้าอาวาสจะถามขึ้นในที่ประชุมว่า ผ้าพระกฐินนี้สมควรให้แก่ผู้ใด ในโอกาสนี้ พระภิกษุรูปหนึ่งจะเสนอชื่อผู้ที่สมควร เป็นผู้รับ ถ้าสงฆ์ทั้งหมด เห็นชอบด้วย ก็จักกล่าว "สาธุ" ขึ้นพร้อมกัน (แสดงถึงหลักการประชุมปรึกษาหารือ)

จากการศึกษาของนักวิชาการต่างๆ เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อใน พุทธธรรมกับพฤติกรรมทางการเมือง ที่ควรจะเป็นตามความเชื่อ นั้น ทำให้เห็นว่าทั้งพระ สงฆ์และฆราวาส ถ้ามีความเชื่อในพุทธธรรมใด ก็น่าจะมีพฤติกรรมทางการเมืองที่ควร จะเป็นเนื้อหาสาระของพุทธธรรมนั้น ในเมื่อพุทธธรรมสาระที่ศึกษามานี้มีลักษณะเน้น เอียงไปทางประชาธิปไตยมากกว่าอำนาจนิยม จึงเป็นไปได้ที่ พุทธธรรมทางการเมือง ที่ควรจะเป็นตามความเชื่อในพุทธธรรมสาระของพระสงฆ์ น่าจะสะท้อนให้เห็นถึงความ เชื่อทางการเมืองที่เป็นแบบประชาธิปไตยมากกว่าอำนาจนิยม

25

๘. ศิขการภักดี, "ประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนา", วารสาร พ.ศ.อ.

๑๕ (พฤษภาคม-มิถุนายน, 2517), หน้า 126-127.

ความเชื่อทางการ เมืองกับพฤติกรรมทางการ เมืองที่เป็นจริงตามความเชื่อในพุทธธรรม

พฤติกรรมทางการ เมืองที่เป็นจริงตามความเชื่อในพุทธธรรมของพระสงฆ์อาจ จะพิจารณาเป็น 2 ประการใหญ่ๆ คือประการแรก เป็นพฤติกรรมทางการ เมืองการ ปกครองภายในคณะสงฆ์หรือภายในวัดของพระสงฆ์ พฤติกรรมเหล่านี้ไม่เพียงแต่สะท้อน ให้เห็นถึงความ เกี่ยวเนื่องระหว่างพฤติกรรมกับความเชื่อในทางพุทธธรรมเท่านั้น ยัง สะท้อนให้เห็นถึงความ เกี่ยวเนื่องระหว่างพฤติกรรมและความเชื่อทางการ เมืองของพระ สงฆ์อีกด้วย ประการที่สอง เป็นพฤติกรรมทางการ เมืองการปกครองนอกวัด ซึ่งเป็นพฤติ กรรมที่ผูกพันอยู่กับประชาชน โดยเฉพาะพฤติกรรมการ เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน และชนบท พฤติกรรมเหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อในพุทธธรรมและความเชื่อทาง การเมืองไปพร้อมกัน ดังมีรายละเอียดดังนี้

1. พฤติกรรมทางการ เมืองของพระสงฆ์ภายในวัด ถ้าเราจะถือว่าการปกครอง ²⁶ ของสงฆ์ภายในวัด มีลักษณะเป็นประชาธิปไตย พฤติกรรมทางการปกครองของพระ สงฆ์ที่แสดงออกมาย่อม เป็นประชาธิปไตยไปด้วย พฤติกรรมของพระสงฆ์เหล่านี้สามารถ พิจารณาตามกรอบของพระวินัย เพราะพระวินัยถือเป็นวิถีปฏิบัติของสงฆ์ที่จะต้องประพฤติ ตาม ดังจะเห็นว่า เมื่อพระพุทธเจ้าดับขันธปรินิพพานไปแล้ว สิทธิและอำนาจการบริหาร สถาบันสงฆ์ก็ถูกควบคุมโดยคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย หมายความว่า มีพระธรรม วินัยเป็นหลักการ หลักการนี้ดำเนินการโดยวิธีสังฆกรรมด้วยคณะสงฆ์ มีปัญหาเพียงว่า ใครจะเป็นผู้นำคณะสงฆ์ คำตอบก็เป็นการง่ายเข้าเพราะคณะสงฆ์จะทำอะไรที่เป็นวินัย กรรมจำต้องทำผ่านสังฆกรรม สังฆกรรมนี้จำแนกคณะสงฆ์ออกเป็น 5 ประเภท คือคณะ สงฆ์ 4 รูป คณะสงฆ์ 5 รูป คณะสงฆ์ 10 รูป คณะสงฆ์ 20 รูป และคณะสงฆ์เกิน กว่า 20 รูป แต่ละคณะสงฆ์จะมีผู้นำไปในตัว อย่างในสังคมไทย พระสงฆ์กระจายอยู่ ความวัดต่างๆ ทั่วประเทศ วัดละ 4 รูปบ้าง 5 รูปบ้าง จนกระทั่งวัดละ 20 รูปหรือ

²⁶

ภิกขุ ป. อริยปญฺโญ, "พุทธจักรกับระบอบการปกครอง", พุทธจักร.

6 (มิถุนายน, 2520), หน้า 22.

เกิน 20 รูปก็มี ถึงแม้จะไม่มีกฎหมายของบ้านเมืองช่วยในการแต่งตั้งเจ้าอาวาส ก็ชื่อว่ามีผู้นำสงฆ์คณะนั้นๆ ไปในด้าว มีอิสระที่จะกระทำกิจกรรมของสงฆ์ตามที่พระวินัยกำหนด โดยไม่ต้องไปขึ้นกับสงฆ์อีกคณะหนึ่ง ถ้าสมมติว่ามีสงฆ์หลายวัดหลายคณะ มารวมกันเพื่อทำสังฆกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่นผูกพัทธสีมา เป็นต้น สงฆ์หลายคณะดังกล่าวก็จะต้องรวมรูปเป็นหมู่สงฆ์คณะเดียวกัน มีผู้นำคนเดียว และผู้นำนั้นก็ทำได้จากในคณะสงฆ์นั้น คือสมาชิกในคณะสงฆ์จะรู้เอาเองว่า ใครจะเป็นผู้นำของคน เพราะผู้นำคณะสงฆ์จะถูกหาโดยที่เขามีคุณสมบัติแห่งธรรม 10 ประการ ²⁷ ปรากฏอยู่ และถึงแม้ผู้นำสงฆ์นั้นจะมีคุณสมบัติไม่ครบ 10 ประการดังกล่าว ก็ให้เลือกผู้ที่มีคุณสมบัติแห่งธรรมมากที่สุดเป็นผู้นำ รวมความก็คือ เป็นผู้ที่พระสงฆ์อื่นเคารพนับถือ มีอาวุโสแห่งพรรษา มีความรู้ความสามารถวิรูรณ์ เมื่อคณะสงฆ์นั้นกระทำสังฆกรรมโดยชอบธรรมะและวินัย ก็ชื่อว่า มีพระธรรมวินัย เป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าอย่างมั่นคง การปกครองโดยยึดหมู่คณะ เสียเป็นส่วนใหญ่ เหตุผลและหลักการเป็นสิ่งที่มีความสอดคล้องกับลักษณะประชาธิปไตยอย่างมาก และเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับอำนาจนิยมที่ยึดถือบุคคลและ เสียงของผู้นำเป็นหลัก

สังฆกรรม เป็นกิจที่สำคัญอย่างหนึ่งของสงฆ์ ที่พระภิกษุไม้อาจจะละเลยหรือหลีกเลี่ยงได้ เว้นแต่เสียว่าจะเกิดอาชวาทหรือในกรณีที่จำเป็นจริงๆ การประชุมสงฆ์เพื่อกระทำสังฆกรรมจะกระทำอย่างไรหรือหรือมีก้อยากจะทำเมื่อไรก็ตามนั้นมิได้ การกระทำสังฆกรรมมีข้อจำกัดอยู่ว่าจะกระทำได้แค่เฉพาะภายในสีมาเท่านั้น จะไปกระทำที่อื่นนอกสีมานั้นไม่ได้ และพระสงฆ์ที่เข้าร่วมสังฆกรรมก็ต้องทำตนให้บริสุทธิ์ โดยต้องแสดงอาบัติก่อนการกระทำสังฆกรรม และพระสงฆ์เหล่านั้นจะต้องนั่งในทิศตบาศเท่านั้น จะเลือกนั่ง

²⁷

ธรรมะที่เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใส 10 ประการคือมีศีล มีการศรัทธามาก เป็นผู้สันโดษ ใต้ถวน แสดงฤทธิไศ มีศุทธิภัย กำหนดจตุจิตใจผู้อื่นได้ ระลึกชาติได้ มีตาทิพย์และทำอาชวาทให้สิ้นไปได้ ไพร่จตุโลกปโมคคัลลานสูตร ใน พระไตรปิฎก, เล่ม 14, ข้อ 105, หน้า 89.

28

ตามใจชอบนั้นไม่ได้ เช่นเดียวกัน

สังฆกรรมนี้มีความคล้ายคลึงกับการดำเนินงานของรัฐสภา ดังจะเห็นว่าในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้แทนปวงชน เกี่ยวกับปัญหาสำคัญๆ ของประเทศนั้น ก็ต้องกระทำในที่ประชุมรัฐสภา โดยทั้งสมาชิกรัฐสภาที่มาจาก การเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชนและจากการแต่งตั้งของฝ่ายบริหาร ย่อมกระทำในฐานะ เป็นผู้แทนปวงชน เสมอ เหมือนกันหมด การประชุมสภาที่มีข้อจำกัด เช่น เกี่ยวกับการประชุมกระทำสังฆกรรมของพระสงฆ์ คือการประชุมสภา จะต้องประชุมกันที่วัดรัฐสภา ซึ่งได้กำหนดไว้แน่นอนแล้ว เท่านั้นจะแยกย้ายไปประชุมที่อื่นไม่ได้ ในที่ประชุมสภา ผู้มีสิทธิออกเสียงได้ก็แต่เฉพาะสมาชิกรัฐสภาเท่านั้น แม้รัฐมนตรีที่มีได้ เป็นสมาชิกรัฐสภา ก็มีสิทธิแต่เพียงการแสดงออกซึ่งความคิดเห็น เกี่ยวกับ เรื่องที่ กำลังพิจารณาเท่านั้น และสมัยประชุมก็มีกำหนดแน่นอนไว้ในรัฐธรรมนูญ ส่วนการจะ กำหนดว่าในมีหนึ่งจะให้ มีสมัยประชุมกี่สมัย เป็นอำนาจหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และการดำเนินการในฐานะใด ไม่ว่าจะ เป็นโดยฐานะสมาชิกรัฐสภา หรือคณะกรรมาธิการ มีขอบเขตตามข้อบังคับในรัฐธรรมนูญส่วนหนึ่งกับมีข้อบังคับการประชุมสภาอีกส่วนหนึ่ง รวมทั้ง เรื่องที่มุ่งในรัฐสภาก็มีการจัดไว้ อย่าง เป็นระเบียบว่าที่ใดสำหรับใคร

สังฆกรรมนี้มีอยู่หลายแบบ ซึ่งทุกแบบแสดงถึงพฤติกรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของพระสงฆ์อย่างเด่นชัด ซึ่งจะขอยกตัวอย่างสังฆกรรม เช่นๆ เพื่อประกอบการพิจารณา ดังนี้

1.1 การอุปสมบท พุทธศาสนิกชนไทยมีความเชื่อว่า ผู้อุปสมบทและผู้ให้ความอุปถัมภ์ในการอุปสมบท ถือว่า ได้บุญกุศลมากและ เป็นสิ่งที่ดีชายไทยนิยมทำกันมาก การอุปสมบทมีส่วนประกอบที่สำคัญคือมีพระอุปัชฌาย์ (ผู้โทมวช) ผู้ขอบวช (ต้องเตรียมบริวารโทกรม) พระคู่สวดและพระอันดับ รวมทั้งต้องกระทำภายในสีมาด้วย เมื่อถึงกำหนดวันอุปสมบท องค์ประกอบดังกล่าวจะมาประชุมพร้อมกันในพระอุโบสถ ผู้ขอบวช

28

สัมฤทธิ์ แก้วอาจ, "สังฆกรรมกับประชาธิปไตย", รัฐสภาสาร,

30(กุมภาพันธ์, 2525), หน้า 40.

จะต้องเข้าไปกล่าวคำขอบวชต่อหน้าพระอุปัชฌาย์และในท่ามกลางสงฆ์ที่มาประชุมกันในที่นั้น ต่อจากนั้นพระอุปัชฌาย์จะสอบถามชื่อผู้บวช คุณสมบัตินี้และชื่อของพระอุปัชฌาย์ เมื่อถึงเวลาสวดอุทิศ พระสงฆ์รูปหนึ่งหรือสองรูปนั่งคุกเข่าประนมมือกล่าวเป็นภาษามาคธี เรียกว่าสวดอุทิศ คือการประกาศให้สงฆ์ที่เข้าประชุมทราบโดยทั่วกันว่า บุคคลชื่อนี้มีพระภิกษุชื่อนี้เป็นพระอุปัชฌาย์ มีคุณสมบัตินี้ถูกต้องตามพระวินัยทุกประการ เช่นพ่อแม่อนุญาตให้บวชแล้ว ไม่มีหนี้สิน เป็นไทไม่เป็นทาส ไม่เป็นใครร้ายแรง เป็นต้น มาขอบวชต่อสงฆ์ ถ้าสงฆ์พร้อมแล้ว สงฆ์ให้บุคคลผู้บวช ต่อจากนั้น ท่านจะสวดประกาศขอความเห็นชอบจากสงฆ์อีก 3 ครั้ง เรียกว่า "อนุสาวนา" มีข้อความเหมือนกันทั้ง 3 ครั้งว่า

"ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า บุคคลชื่อนี้ มีพระภิกษุชื่อนี้เป็นพระอุปัชฌาย์ เป็นผู้มีวิสุทธิแล้วจาก ข้อห้าม มีบาตร จีวรครบแล้ว ขออุปสมบทและมีท่านผู้นี้ เป็นพระอุปัชฌาย์ ข้าพเจ้าขอประกาศจำข้อความไว้อย่างนี้"

เมื่อสวดขอความเห็นชอบจากสงฆ์จนครั้งที่ 3 แล้ว พระสงฆ์ที่มาประชุมในพระอุโบสถจะต้องให้ความเห็นชอบด้วยคะแนนเสียง เอกฉันท์ ถ้ามีพระสงฆ์ไปใหญ่หนึ่งในที่นั้นชักหัวงขึ้นมา แสดงว่าการเสนอชื่อพระอุปัชฌาย์หรือผู้ขอบวชมีความไม่เหมาะสม ผู้ขอบวชก็เป็นพระภิกษุไม่ได้ตามพระวินัย²⁹ แสดงให้เห็นว่า การอุปสมบทได้ใช้วิธีการประชาธิปไตยหลายประการ คือมีการประชุมสงฆ์และมีการลงมติรับหลักการ โดยใช้คะแนนเสียงสนับสนุนเป็นเอกฉันท์ ซึ่งกระทำได้ยากกว่าการใช้เสียงข้างมากในวิธีการประชาธิปไตย ที่ต้องได้รับความเห็นชอบจากสงฆ์เป็นเอกฉันท์ เพราะสงฆ์เท่านั้นเป็นผู้มีอำนาจให้บวชพระอุปัชฌาย์เป็นเพียงผู้รับรองและนำเข้ามาขอความเห็นจากสงฆ์ พระอุปัชฌาย์ไม่มีอำนาจจะให้บวชและไม่มีอำนาจบังคับสงฆ์ที่เข้าประชุมจัดการบวชให้ หลักการนี้ตรงกันข้ามกับหลักการอำนาจนิยม ที่ผู้มีอำนาจสามารถบังคับให้รัฐสภาทำตามความต้องการของตนเองได้ นอกจากนั้นพระสงฆ์ทุกรูปที่เข้าประชุมในพิธีบวช มีสิทธิเท่าเทียมกันในการ

29

ประมวล วิกิตถุฎ, "พระพุทธศาสนากับประชาธิปไตย", วัฒนธรรมไทย, 12 (ธันวาคม, 2519), หน้า 4-11.

แสดงความเห็นชอบด้วยหรือแสดงการคัดค้าน ไม่ว่าพระภิกษุผู้นั้นจะมาจากตระกูลผู้ที่มีเงิน
อย่างไร มีอายุพรรษาแก่ก่อนกว่ากันอย่างไร ไม่มีภิกษุรูปใดมีอภิสิทธิ์เหนือกว่ากัน โดย
ปกติ เมื่อถามความคิดเห็นของที่ประชุมสงฆ์ ถ้าเห็นชอบด้วยก็ใช้วิธีนี้ไปเลย ถ้าไม่เห็นชอบ
ด้วยก็คัดค้านขึ้นด้วย เหตุผลตามหลักพระธรรมวินัย การคัดค้านนั้นจะต้องคัดค้านในเวลา
เปิดโอกาสให้คัดค้าน ถ้าคัดค้านในเมื่อสงฆ์จัดการอุปสมบทเสร็จแล้ว การคัดค้านนั้นใช้
ไม่ได้เป็นการคัดค้านที่ไม่ชอบด้วยพระธรรมวินัย ซึ่งแสดงให้เห็นว่า วิธีการอุปสมบทไม่
ใช้เสนอหลักความเสมอภาคเท่านั้น ยังเสนอให้มีหัวใจประชาธิปไตยอีกด้วย คือให้ปฏิบัติ
ตามมติที่ประชุมทุกฝ่าย

1.2 การประชุมสังฆสภาปฏิโมกษ์ ในการประชุมทำพิธีกรรมของสงฆ์นั้น
จะต้องทำในเขตที่เรียกว่าสีมา ที่กำหนดเขตการประชุมไว้เช่นนี้ เพื่อให้พระสงฆ์ทุกรูป
ในเขตนั้น รู้หน้าที่ของตนว่า เมื่อมีการประชุมเกิดขึ้น พระสงฆ์ทุกรูปจะต้องเข้าประชุม
ทั้งหมด ถ้าไม่เข้าประชุม พิธีกรรมของสงฆ์นั้นใช้ไม่ได้ และถ้าเป็นพิธีกรรมที่ยังค้างให้
พระสงฆ์ทุกรูปเข้าประชุม ผู้ไม่เข้าประชุมมีความผิดคือต้องอาบัติ โดยเฉพาะการประชุม
สังฆสภาปฏิโมกษ์ ซึ่งเป็นการทำอุโบสถสังฆกรรมประจำที่สำคัญมาก เพราะพระสงฆ์จะ
สวดบททวนวินัยบัญญัติที่มาในพระปาฏิโมกษ์ 227 สิกขาบท ทุก 15 วัน และพระสงฆ์
ทุกรูปจะต้องเข้าประชุมพร้อมกัน จะอ้างติดธุระอื่นๆ หรือไม่เอาใจใส่เถลไถลไปที่ไหนๆ
เสียก็ต้องอาบัติ เว้นไว้แต่เจ็บไข้ แต่ต้องมอบฉันทะบอกบริสุทธิ ในขณะที่นั่งประชุมกัน
อยู่ พระสงฆ์รูปใดมีความจำเป็นจะต้องถูกออกไปจากที่ประชุม ต้องให้ฉันทะก่อน คือ
ยินยอมอนุญาตให้สงฆ์ทำพิธีกรรมนั้นต่อไป ถ้าไม่เช่นนั้น ถูกออกจากที่ประชุมไปเลยๆ
ก็มีความผิดคือ เป็นอาบัติ³⁰

การที่พระสงฆ์ต้องประชุมกันทุก 15 วันเป็นประจำ นอกเหนือจากสังฆกรรม
อื่นๆ ทำให้ได้ปรึกษาหารือกันเป็นประจำ ซึ่งเป็นการฝึกความคิดและความอดทนรู้ถึงฝึก
การใช้สิทธิและการปฏิบัติตามหน้าที่ เป็นการปรับปรุงคุณภาพของพระสงฆ์ให้สามารถรับ

ผิดชอบต่อตนเองทีละน้อย เพื่อให้สามารถปกครองตนเองและเป็นที่พึ่งแก่ผู้อื่น สังคมประชาธิปไตยก็เน้นหลักการการมีความเสมอภาคในสิทธิและหน้าที่ รวมทั้งการปกครองตนเอง วัฒนธรรมของสังคมจึงเกื้อหนุนหลักการนี้ของประชาธิปไตย ตรงกันข้ามหลักการอำนาจนิยมเน้นการให้ปฏิบัติตามอย่างเดียว โดยมีผู้นำทางการเมืองเป็นผู้รับผิดชอบต่อบ้านเมือง จึงเป็นการรวมศูนย์อำนาจและไม่ให้ประชาชนได้ปกครองตนเอง

1.3 การระงับอธิการ ตามกฎเกณฑ์ของพระวินัยมีอยู่ว่า เมื่อเกิดข้อพิพาทระหว่างพระสงฆ์ คู่พิพาททั้งสองฝ่ายอาจจะเลือกพระเถระรูปเดียว เป็นผู้วินิจฉัยตัดสินก็ได้ 2-3 รูป เป็นคณะก็ได้ มากกว่านั้นเป็นสงฆ์ก็ได้ อย่างไรก็ตามอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นผู้วินิจฉัยตัดสินชี้ขาด โดยฝ่ายผู้วินิจฉัยตัดสิน เมื่อรับระงับอธิการแล้ว ต้องปฏิญาณว่าจะทำให้เสร็จสิ้นลงภายในกำหนดเวลาเท่าใด และคู่พิพาทต้องให้สัตยาบันปฏิญาณว่าจะเชื่อฟังคำตัดสินโดยสมบูรณ์ วิธีการในพระวินัยตอนนี้ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ว่า เป็นแบบอนุญาโตตุลาการสมัยใหม่ ยิ่งกว่านั้นในพระพุทธบัญญัติยังกำหนดว่า แม้ว่าผู้ถูกกล่าวหาจะรับสารภาพผิด ก็ไม่ให้ถือ เป็นข้อเท็จจริงในทันที ให้สงฆ์ใคร่ครวญค่าสารภาพของผู้ถูกกล่าวหาว่าเป็นธรรมหรือไม่³¹

วิธีการชำระอธิการแบบนี้สอดคล้องกับวิธีการประชาธิปไตยที่ว่า ไม่ให้มีการเลือกปฏิบัติทางกฎหมาย เมื่อผู้ใดทำความผิดก็ต้องดำเนินการให้เป็นไปตามกระบวนการยุติธรรมอย่างถึงที่สุด เป็นต้นว่า มิให้ศาลยึดเอาค่าสารภาพของจำเลยเป็นหลักฐานแต่เพียงอย่างเดียว เพราะครั้งหนึ่งเกิดคดีวางเพลิงเผากรุงลอนดอน ศาลตัดสินลงโทษบุคคลผู้หนึ่งอย่างหนัก เพราะบุคคลนั้นรับสารภาพว่า เป็นผู้เผากรุงลอนดอน ต่อมาภายหลังจึงรู้ว่าผิดคน แต่สำหรับหลักการของอำนาจนิยม ซึ่งเชื่อในเรื่องอภิสิทธิ์ชน จะมีการเลือกปฏิบัติต่อประชาชนอย่างไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งตรงกันข้ามกับวิธีการชำระอธิการในพุทธศาสนา

1.4 การรับพระภิกษุ ระหว่างเวลาหนึ่งเดือน นับจากวันออกพรรษา เป็นต้นไปจนถึงวันลอยกระทง การทำบุญที่พุทธศาสนิกชนนิยมทำกันทั่วไปคือ การทอดกฐิน

เพราะ เชื่อกันว่าจะได้ลาภมีสงฆ์มาก การทอดกฐินต้องนำไปทอดตามวัดที่มีพระสงฆ์จำพรรษา พระสงฆ์ที่จะรับผ้ากฐิน (ผู้ครองผ้ากฐิน) นอกจากจะมีคุณสมบัติครบตามหลักพระวินัยแล้ว ยังจะต้อง เป็นผู้ที่ได้รับการยินยอมจากสงฆ์ ถ้าสังเวยการทอดกฐินจะพบว่า ภายหลังจากที่เจ้าภาพได้กล่าวถวายผ้ากฐิน และยกผ้ากฐินถวายพระสงฆ์แล้ว ประชาชนในที่ประชุมนั้นจะกล่าวกันว่า ผ้ากฐินนี้เป็นของใคร ได้ผ้ามาอย่างไร จึงได้นำมาถวายพระสงฆ์ในวัดนี้ และขอให้พระสงฆ์ในที่ชุมนุมนี้เป็นผู้พิจารณาตัดสินว่าสมควรจะมอบผ้ากฐินนั้นให้แก่พระภิกษุรูปใด เพราะเจ้าภาพมิได้เจาะจงถวายใครเป็นการเฉพาะ จากนั้นจะมีพระสงฆ์รูปหนึ่ง ในฐานะผู้แทนของที่ชุมนุมสงฆ์แห่งนั้น เป็นผู้นำว่า เห็นสมควรมอบผ้ากฐินนี้ให้พระสงฆ์รูปอื่นรูปใด เพราะท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถและฉลาดพอที่จะกระทำกิจ เกี่ยวกับผ้ากฐินให้สำเร็จตามความประสงค์ของเจ้าภาพได้ และกล่าวในตอนท้ายอีกว่าถ้ามีพระสงฆ์รูปใดในที่ประชุมไม่เห็นด้วย ขอให้ตัดค้ำหรือหักท้วงได้ หากเห็นด้วยก็ขอให้กล่าว "สาธุ" ขึ้นพร้อมกัน

32

ผู้ที่จะครองผ้ากฐินได้มีนคือผู้ที่พระสงฆ์ในที่ชุมนุมนั้นให้ความ เห็นชอบอย่าง เป็นเอกฉันท์ หากมีผู้ท้วงท้วงเพียงผู้เดียว ก็จะต้องเสนอชื่อพระสงฆ์รูปอื่น เพื่อ เป็นผู้รับผ้ากฐินต่อไป โดยวิธีการ เช่นเดียวกัน จนกว่าจะได้พระสงฆ์ที่เหมาะสม เพื่อรับผ้ากฐิน วิธีการหาผู้ครองผ้ากฐินนี้ เป็นวิธีการประชาธิปไตยที่ขอความยินยอมจากสงฆ์ โดยวิธีการลงคะแนนเสียง แต่สำหรับวิธีการอำนาจนิยมไม่ต้องขอความยินยอมจากใครทั้งสิ้น ผู้มีอำนาจกระทำสิ่งใดก็ได้ ที่ตนเห็นว่าถูกต้องเหมาะสม

โดยสรุปแล้ว พฤติกรรมทางการปกครองของพระสงฆ์ภายในวัด เป็นพฤติกรรมจริงตามความเชื่อในพุทธธรรม เมื่อบุคคลอุปสมบท เป็นพระสงฆ์แล้ว ท่านจะต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัย โดย เฉพาะสังฆกรรมซึ่งเป็นวิธีการดำเนินชีวิตของสงฆ์ที่สำคัญมาก เมื่อปฏิบัติตามสังฆกรรมไปนานเข้า ความเลื่อมใสศรัทธาในวิธีการแบบสังฆกรรมย่อม เกิดขึ้น และนำไปสู่ความเชื่อในสังฆกรรมนั้น เมื่อสังฆกรรมมีความ

สอดคล้องกับวิธีการประชาธิปไตยหลายประการ พฤติกรรมตามสังฆกรรมนั้น ย่อมเป็น พฤติกรรมที่โน้มเอียงไปทางประชาธิปไตยมากกว่าอำนาจนิยม ซึ่งพอจะอนุมานได้ว่า พฤติกรรมทางการปกครองของพระสงฆ์นี้สะท้อนให้เห็นความเชื่อทางการเมือง ของพระสงฆ์ว่าจะมีความโน้มเอียงไปทางประชาธิปไตยมากกว่าอำนาจนิยม เมื่ออนุมาน เช่นนี้ เราก็พอจะมอง เห็นความ เกี่ยวข้องกันระหว่างความ เชื่อในพุทธธรรมกับความ เชื่อทางการเมืองของพระสงฆ์ โดยวิเคราะห์จากพฤติกรรมทางการเมืองการปกครองของ พระสงฆ์ เป็นตัว เชื่อมโยงปัจจัยทั้งสอง

2. พฤติกรรมทางการเมืองแนวประชาธิปไตยของพระสงฆ์

ภายนอกวัด เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นภายใต้การยอมรับของฆราวาส ดังจะเห็นว่า ฆราวาสยอมรับพระสงฆ์อย่างไร พระสงฆ์ก็มักจะทำตามกระแสแห่งการยอมรับของคน ส่วนใหญ่ เมื่อคนส่วนใหญ่ต้องการนิมนต์พระสงฆ์มาทำพิธีขึ้นบ้านใหม่ เจิมป้ายหน้าร้าน สะเดาะเคราะห์ค่ออายุให้ ท่านก็รับนิมนต์มาทำให้ ต้องการให้ท่านหาฤกษ์หายามเพื่อ การก่อการมาอย่างหรือขอให้ท่านตั้งชื่อบุตรหลาน เพื่อ เป็นศิริมงคล ท่านก็สนองเจตนารมณ์ ให้หมด เมื่อรัฐบาลต้องการให้ท่านเผยแพร่ประชาธิปไตย พัฒนาชนบท ยกย่องศีลธรรม ของชาวบ้าน ท่านก็สนองตอบนโยบายของรัฐบาลโดยคุณูปภาพ

พฤติกรรมของพระสงฆ์ภายนอกวัดมีทั้งพฤติกรรมทางสังคมและพฤติกรรมทาง การเมือง พระสงฆ์บางกลุ่มอาจจะมีพฤติกรรมดังคอมอย่างเดียว แต่บางกลุ่มอาจจะมี พฤติกรรมทั้งทางสังคมและการเมือง กล่าวคือพระสงฆ์บางกลุ่มมุ่งมั่นแต่จะทำบุญกุศลโดย การสร้างถาวรวัตถุและช่วยเหลือในสิ่งที่ประชาชนต้องการ เช่นสร้างพระเครื่อง รด น้ำมนต์รักษาโรคและ เทพณ์สิ่งสอมประชาชน เป็นต้น บางกลุ่มอาจมุ่งเขียนหนังสือเพื่อ ผลประโยชน์ในทางโลก ซึ่งสมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ทรงให้พระโอวาทเกี่ยวกับอามิส ทายาทไว้ว่า

“จำพวกหนึ่งเป็นพระหนุ่ม บวชเขียนด้วยมุ่งสอบไล่ได้ เมื่อสอบได้แล้ว ก็นำเอาการที่สอบไล่ได้ไปเป็นเครื่อง การหาเลี้ยงชีพ อีกจำพวกหนึ่ง เป็นพระที่ผ่านวัยไปแล้ว ไม่ได้มุ่งเขียนสอบไล่เอาใบประกาศนียบัตรอย่างนั้น แต่อยู่เฉยๆ บ้าง มุ่งแสวงหาลาภบ้างไม่ได้ทำตนให้ดีขึ้น

หรือกลับทำตนให้เลวลง”³³

พฤติกรรมของสงฆ์ เหล่านี้ เป็นพฤติกรรมทางสังคมที่มีประโยชน์ต่อสังคมน้อย ตรงกันข้ามกับพระสงฆ์อีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งเป็นพระสงฆ์ที่ระหมัดถึงบทบาททางจิตใจของชาวบ้าน ได้รวบรวมประชาชนให้เป็นกลุ่มก้อนอย่าง เป็นปึกแผ่น แก้วน้ำกลุ่มประชาชนนั้นสละแรงกายแรงใจร่วมก่อสร้างสาธารณสมบัติต่างๆ ตั้งแต่วัด ถนน บ่อน้ำ ฝายกั้นน้ำและฝักอาชีพให้ราษฎร รวมทั้งการเผยแพร่ความรู้ทางการเกษตรแผนใหม่ นอกจากนี้ยังอบรมประชาชนให้รู้จักคุณค่าของการ เสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อประโยชน์ส่วนรวม³⁴ พฤติกรรมทางสังคมและการ เมืองของพระสงฆ์ เหล่านี้มีแรงจูงใจมาจากการปฏิบัติตามหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ความต้องการให้หมู่บ้านมีความเจริญ ความต้องการช่วยเหลือญาติโยมและการ ได้รับคำแนะนำจากพัฒนาการ³⁵

พฤติกรรมของพระสงฆ์นี้ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวาง มีทั้งที่ให้ความสนับสนุนและไม่เห็นด้วย นักวิชาการที่ให้ความสนับสนุนได้ให้เหตุผลไว้ว่า

“ในกระแสของความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ ประชาชนที่ยากไร้ต้องการที่พึ่งทั้งทางใจและทางวัตถุ ถ้าพระสงฆ์ไม่อาจจะชี้ทางพ้นทุกข์จากภาวะความขาดแคลนทางวัตถุได้บ้างแล้ว สถานภาพของพระสงฆ์ก็น่าจะอยู่ในภาวะอันตราย เพราะชาวบ้านจะมองว่า

33

สมเด็จพระสังฆราช กรมหลวงวชิรญาณวงศ์, พระนิพนธ์ต่างเรื่อง, หน้า 314.

34

พ่วง สุวรรณรัฐ, “ทัศนะเกี่ยวกับโครงการอบรมพระภิกษุเพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น”, ใน รายงานกิจการโครงการอบรมพระภิกษุเพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น (พระนคร : กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2513), หน้า 37-39.

35

สุภาพร วนาภูวน, “แรงจูงใจที่ทำให้พระภิกษุสงฆ์และสามเณรร่วมในการพัฒนาชุมชน”, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2516), หน้า 120.

พระสงฆ์ล้าสมัย กระจ่าง จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้อง
พิจารณาและใคร่ครวญให้ถี่ว่า หากจำเป็นจะต้องนำ
ธรรมมาปฏิบัติให้เกิดผล เพื่อบำบัดทุกข์แล้ว ขอบเขต
ของการประยุกต์ธรรม ควรจะเป็นอย่างไร บทบาท
ของพระสงฆ์ควรมีอย่างน้อยเพียงใด จึงจะไม่เป็นผล
ร้ายต่อพุทธศาสนา"³⁶

ส่วนนิลส์ มุลเดอร์ ได้ศึกษารวบรวมถึงบทบาทของพระสงฆ์ที่มีส่วนร่วมกับโครงการพัฒนาชุมชน
ของรัฐบาล และได้เสนอข้อคิดไว้ว่า ไม่เห็นด้วยกับการที่จะให้พระสงฆ์มายุ่งเกี่ยวกับ
โครงการพัฒนาชุมชนของรัฐบาล ควรหาผู้นำท้องถิ่นอื่นๆ ทำหน้าที่แทนการทำงานของพระ
สงฆ์ ถ้าพระสงฆ์เกี่ยวข้องกับทางราชการมากๆ จะทำให้ชาวบ้านเกิดความระแวงสงสัย
ในพระสงฆ์ เพราะการที่คนไทยทั่วไปแสดงพฤติกรรมทางพุทธศาสนา ก็เนื่องจากแรงจูง
ใจที่ต้องการทำความดี เพราะการทำความดีนั้นจะเป็นสิ่งที่น่ามาซึ่งความมั่นคงทางสังคม
คือความมีเกียรติ คนนับหน้าถือตา เมื่อพระสงฆ์เป็นผู้ชักชวนให้ชาวบ้านทำกิจการในการ
พัฒนาต่างๆ โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำ ก็น่าจะมีโอกาสประสบความสำเร็จ เพราะกิจกรรม
เหล่านั้น เป็นสิ่งที่คนทั่วไป เห็นว่าเป็นการทำบุญทำกุศลกับพุทธศาสนาอย่างหนึ่ง³⁷

มุลเดอร์มีความท่วงใยว่า ไม่เพียงแต่ชื่อเสียงของพระสงฆ์จะเสียหายไป จาก
การที่การ เมืองกับพุทธศาสนามีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับใกล้ชิดกันอย่างเปิดเผยเท่านั้น แต่
ชื่อเสียงของรัฐบาลจะเสียหายไปด้วย เมื่อชาวบ้านรู้ว่า สถาบันทางพุทธศาสนาได้ถูกนำ
มาใช้เป็นเครื่องมือของเจ้าหน้าที่ในกรุงเทพมหานคร ทำให้สถาบันสงฆ์ไม่บริสุทธิ์ พระสงฆ์

36

สมบูรณ์ สุขสำราญ. พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม
(กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527). หน้า 138.

37

J.A.Niels Mulder, Monks, Merit and Motivation (Illinoies :
Northen Illinois University Center for Southeast Asian Studies,
1973), p. 44.

ไม่ควรจะยุ่งเกี่ยวกับเรื่องนี้อย่างลึกซึ้ง พระสงฆ์ควรจะมุ่งมั่นกับการทำบุญทำกุศล ความที่ศึกษาหาความรู้ในหลักธรรม อย่างไรก็ดี มุลเคอริได้เสนอแนะว่า ถ้าพระสงฆ์ต้องเข้ายุ่งเกี่ยวกับเรื่องนี้อย่างจริงจัง พระสงฆ์ก็ควรมีอิสระได้มากขึ้น คู่เคียงกับรัฐบาล พระสงฆ์ควรมีรูปแบบโครงการพัฒนาชุมชน เป็นของตนเอง เพราะเกียรติภูมิของพระสงฆ์ขึ้นอยู่กับคุณลักษณะของความ เมตตา กรุณา และความไม่ต่ำเทียมของพระสงฆ์ โดยให้พระสงฆ์อยู่ในฐานะให้คำแนะนำ เป็นส่วนใหญ่ในการทำกิจกรรมพัฒนาต่างๆ

การวิพากษ์วิจารณ์พฤติกรรมทางสังคมและการเมืองของพระสงฆ์นี้ มีความเห็นพ้องต้องกันในจุดที่ว่า พระสงฆ์ควรมีบทบาทเข้าช่วยเหลือรัฐบาลทางด้าน แต่พระสงฆ์จะทำอะไรควรดูสมมติวิธีให้เหมาะสมกับสมมติรูป พระสงฆ์กับการเมืองแยกกันไม่ออก แต่จะให้พระสงฆ์แสดงออก เป็นต้นว่าการเดินขบวน ไม่น่าจะเป็นสมมติรูปที่น่าสรรเสริญ

อย่างไรก็ดี ไม่ว่าการวิพากษ์วิจารณ์จะเป็นอย่างไร แต่จากการศึกษาพฤติกรรมทางการเมืองของพระสงฆ์ในโครงการสังคมพัฒนาในปัจจุบัน ทล่ายๆ โครงการมีความหมายต่อการพัฒนาความสำนึกทางการเมืองแบบประชาธิปไตย โดยเฉพาะในประเด็นของการสร้างความรู้ึ่ก เป็นพลเมืองดี มีส่วนร่วมทางการเมือง มีความรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคมส่วนรวม มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีการคัดค้านปัญหาท้องถื่นที่กระทบวิถีชีวิตด้วยตนเองในชุมชนเอง และอื่นๆ

โดยสรุปแล้ว พฤติกรรมทางการเมืองภายนอกวัดกับพฤติกรรมทางการเมืองภายในวัดของพระสงฆ์มีความคล้ายคลึงกับที่ว่า พฤติกรรม เหล่านั้นมีแรงจูงใจส่วนหนึ่งมาจากความเชื่อในพุทธธรรม ไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติตามพุทธธรรมหรือนำพุทธธรรมมาประยุกต์-

³⁸ Ibid., pp. 45-47.

³⁹ จำนงค์ ทองประเสริฐ, พระพุทธศาสนากับสังคมและการเมือง (กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, 2520), หน้า 82-86.

⁴⁰ สมบูรณ์ ชูสวัสดิ์, พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม, หน้า 137-138.

การให้เข้ากับสังคม เพราะการที่จะนำพุทธธรรมไปปฏิบัติหรือประยุกต์ พระสงฆ์จะต้องมีความเชื่อในพุทธธรรม เกล่านั้นก่อน พฤติกรรมทางการเมืองของพระสงฆ์ภายนอกวัด แม้ว่าจะมีแรงจูงใจมาจากความเชื่อในพุทธธรรมบางส่วน แต่ก็ เป็นพฤติกรรมทางการเมืองที่สนับสนุนหลักการและวิธีการประชาธิปไตยมากกว่าอำนาจนิยม พฤติกรรมเช่นนี้สะท้อนให้เห็นว่า ถ้าพระสงฆ์มีความเชื่อทางการเมือง ก็มีโอกาสโน้มเอียงมาทางประชาธิปไตยมากกว่าอำนาจนิยม และความเชื่อทางการเมืองแบบนี้ น่าจะมีพื้นฐานมาจากความเชื่อในพุทธธรรมบางส่วน

ความสัมพันธ์ระหว่าง

ความเชื่อทางการเมืองกับความเชื่อในพุทธธรรม

ในสังคมไทย พระสงฆ์ได้รับการเคารพยกย่องให้เป็นผู้มีเกียรติ ในฐานะที่ประพฤติปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าโดยเคร่งครัด เป็นตัวอย่างที่ดีในศีลธรรมและจริยธรรมทั่วไป จึงได้รับความเชื่อถือไว้วางใจจากประชาชนและข้าราชการมาก หรือผู้ที่ผ่านการบวชเรียนมาแล้ว โดยปกติเป็นที่เชื่อกันว่า เป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาอบรมให้อยู่ในศีลธรรม ย่อมจะมีเหตุมีผลและมีความเป็นผู้ใหญ่มากขึ้น เพราะส่วนมากจะบวชเรียนในขณะที่มีอายุเริ่มบรรลุนิติภาวะ เป็นระยะที่เริ่มเปลี่ยนจากวัยรุ่นมาสู่วัยผู้ใหญ่ อันเป็นระยะที่หัวเลี้ยวหัวต่อที่กำลังมีความคณลง ทำอะไรก็มีความคิดรุนแรงและดูว่า ถ้าผ่านการบวชเรียนมาแล้วจะมีธรรม เป็นเครื่องควบคุมตัวเองและมีความคิดรอบคอบยิ่งขึ้น⁴¹

ข้อสังเกตดังกล่าวมา ได้ชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลของหลักคำสอนในพุทธศาสนาว่ามีความสำคัญต่อการเรียนรู้ค่านิยม ทศกถิติ ตลอดจนความเชื่อต่างๆ ของพระสงฆ์ ยิ่งพระสงฆ์บวชเรียนนานขึ้นเท่าใด การปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมก็ยิ่งจะเพิ่มการเรียนรู้ต่อความเชื่อยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม การประพฤติดำเนินการตามหลักพุทธธรรมของพระสงฆ์ขึ้นอยู่กับการศึกษาพุทธธรรมในเมืองต้น การศึกษาที่เป็นไปได้ทั้งด้านบวกและลบ ถ้าตีความ

⁴¹

ทินพันธุ์ นาคะตะ, "พุทธปรัชญา กับ พฤติกรรมในการบริหาร", หน้า 434-435.

พุทธธรรมในคัมภีร์ เช่น การจะ แปลว่า ความเคารพ หมายถึงการมองเห็นคุณค่าและ
 ความสำคัญของผู้อื่น ตลอดจนความคิดเห็นของเขา เป็นต้น ที่ความจากแง่ของความรับผิดชอบ
 ของเราทุกคนจะต้องปฏิบัติด้วยความ เคารพในความคิดเห็นคุณค่าของผู้อื่น หลักการแห่ง
 ความประพฤติก็นับสนุนประชาธิปไตย แต่ถ้าเราตีความในด้านลบคือเรียกร้องความ
 เคารพจากผู้อื่นแล้ว ความ เคารพก็กลายเป็นเครื่องส่งเสริมลัทธิการเมืองที่ตรงกันข้าม ⁴²

การวิเคราะห์การตีความพุทธธรรมคือความ เชื่อทางการเมืองของพระสงฆ์มีความ
 สำคัญมาก ถ้าเราวิเคราะห์พุทธธรรมสาระว่าเป็นอุปสรรคของประชาธิปไตยแล้ว ความ
 เชื่อทางการเมืองของพระสงฆ์ที่ เกี่ยวเนื่องกับความ เชื่อในพุทธธรรมจะต้อง เป็นอุปสรรค
 ของการพัฒนาประชาธิปไตยไปด้วย เรื่องนี้มีผู้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า พุทธศาสนามีผล
 ต่อความคิดความ เชื่อของคนไทยมาก ซึ่งได้ถูกบิดเบือนเสริมแต่งโดยชนชั้นศักดินา นับตั้ง
 แต่พุทธศาสนาได้เข้ามาในประเทศไทยในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เพื่อที่จะใช้เป็น
 เครื่องมือสนับสนุนสถานภาพของตนคือ สอนให้เชื่อนรกและสวรรค์ ใครมีอำนาจถือว่า
 จูติมาจากสวรรค์ มีบุญวาสนาเพราะชาติก่อนทำบุญไว้ดี ส่วนผู้ถูกปกครองก็หันมาใช้กรรม
 ต่อไป เพราะกรรมเวรชาติก่อน คำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมที่ให้ถือว่าสรรพสิ่ง เป็นอนิจจัง
 หรือไม่แน่นอน ตลอดจนความนึกคิดเกี่ยวกับสถานภาพของบุคคลก็ดี เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม
 ที่ตนเผชิญอยู่ที่นี้ นับว่าขัดกับหลักประชาธิปไตยอย่างรุนแรง คือหลักที่ว่าบุคคลทุกคนมี
 ความ เสมอภาคเท่าเทียมกัน ทั้งโดยชาติกำเนิดและโดยโอกาส ⁴³

⁴² มีผู้ตีความว่าพุทธศาสนาสอนให้บุคคล เป็นอิสระนิยม แต่ถ้าผู้ประพฤติปฏิบัติ
 ตามคำสอน ดีความคำสอนในด้านลบแล้ว ก็อาจจะทำให้บุคคลนั้นเป็นอำนาจนิยมได้เหมือน
 กัน โปรดพิจารณาการวิเคราะห์พุทธศาสนากับอิสระนิยมได้จาก กมล สมวิเชียร, "วัฒนธรรม
 ทางการเมืองไทยกับการพัฒนาทางการเมือง", วรรณไวทยาการ (พระนคร : ไทย
 วัฒนาพานิชย์, 2514), หน้า 63.

⁴³ ชนรงค์ จิตรากรณ, "ลักษณะสังคมไทยที่เป็นอุปสรรคต่อเสรีประชาธิปไตย",
รัฐศาสตร์นิเทศ, 9 (มกราคม - มีนาคม, 2519), หน้า 48 - 49.

นอกจากนั้น ยังมีผู้แสดงทัศนะไว้ดีกว่า ระบบค่านิยมของไทยมีจุดศูนย์กลางอยู่ที่ค่านิยมส่วนบุคคล ซึ่งแตกต่างจากค่านิยมทางการเมืองบางอย่างของญี่ปุ่น ระบบค่านิยมของไทยมีข้อกำหนดแต่เพียงเล็กน้อยในค่านิยมที่ทำให้บุคคลมีพันธะผูกพันอยู่กับปัจเจกชนหรือสถาบันอื่น ระบบค่านิยมนี้เป็นไปตามหลักคำสอนของพุทธศาสนาในส่วนตัวด้วยความรับผิดชอบต่อการกระทำที่ตัวได้กระทำไว้ ด้วยเหตุนี้การพึ่งตัวเองและการหลีกเลี่ยงที่จะเกี่ยวข้องกับผู้อื่นในทางอารมณ์ความรู้สึกและการกระทำ จึงเป็นหลักสำคัญของระบบค่านิยมไทย เท่าๆกับที่เป็นหลักสำคัญในคำสอนของพุทธศาสนา นอกจากนี้คนไทยส่วนใหญ่ยังเชื่อในการตายแล้วเกิดใหม่และเชื่อในกรรม ในการปฏิบัติคนไทยจึงทำบุญและมีความจริงจังในการทำบุญ ถึงแม้ว่าผลในการทำบุญจะขึ้นอยู่กับปริมาณในการทำบุญ คือใครทำบุญมากได้มาก แต่การทำบุญก็ทำได้ เป็นสิ่งที่ทำให้คนไทยชวนชววยหาทรัพย์สินให้มากๆ ขึ้นไม่ เพราะการมีทรัพย์สินเป็นเครื่องหมายถึงฐานะในชาตินี้เท่านั้น ผู้มีฐานะจึงพยายามทำบุญให้มากเท่าที่จะทำได้ และไม่มีความรู้สึกจะหาทรัพย์สินให้มากขึ้น เพื่อนำมาทำบุญ คนจนก็ไม่มีความรู้สึกว่าจะต้องชวนชววยเช่นกัน กลับเห็นว่าจำเป็นต้องทำบุญด้วยสิ่งที่มีอยู่ให้มากที่สุด เพื่อจะได้มีบุญในชาติหน้า ด้วยเหตุนี้การทำบุญในพุทธศาสนาจึงไม่ได้ส่งเสริมให้คนไทยก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ

ข้อสังเกตทั้งสองนี้อาจจะเป็นไปได้ ถ้าการตีความในเรื่องกรรมของคนไทย ออกนอกกรอบความหมายในพุทธธรรม จากการศึกษาวิจัยที่เชื่อถือได้เกี่ยวกับความเชื่อในกฎแห่งกรรมพบว่า คนไทยถึงร้อยละ 75 มีความเชื่อกฎแห่งกรรมในลักษณะการกระทำ - ผลจากการกระทำ (กรรม - วิบาก) และเมื่อศึกษาต่อไปเกี่ยวกับความเชื่อในเรื่องกรรมเก่าหรือการกระทำในอดีตชาติของแต่ละคนยังพบว่า คนไทยถึงร้อยละ 43 ไม่เชื่อ

44

เก็บความจาก Eliezer B. Ayal, "Value System and Economic Development in Japan and Thailand, "Journal of Social Issues, XIX (January, 1963), pp. 35-51.

เรื่อง⁴⁵ นี้ แสดงว่าข้อสัง เกดทั้งสองข้างต้นน่าจะได้รับการตรวจสอบอย่างถี่ถ้วนอีกครั้ง หนึ่ง พระราชวรมณี เคยแสดงทัศนะไว้ว่า การที่จะนำหลักพุทธศาสนา เข้ามาใช้ในระบม การ เมืองแบบประชาธิปไตย เบื้องต้นจะต้องนำธรรมมาใช้ให้ถูกต้องตามหลักการ ธรรมที่ ใช้ถูกหลักคือมองจากหลักความซบผิดชอบของตน ว่า เป็นหลักที่ต้องปฏิบัติกันทุกคน เป็นต้น ว่าขันติหรือความอดทนที่จะรับฟังความคิด เห็นของคนอื่น ไสวจุสสตาหรือความเป็นผู้ว่าง่าย ซึ่ง เป็นการยอมรับฟัง เหตุผลและความคิดของผู้อื่น ถึงแม้ในหลักธรรมอื่นๆ ก็มีหลักการ อย่างที่ว่าเป็นเหมือนกัน⁴⁶

ถ้า เปรียบ เทียมการดีความพุทธธรรมสาระระหว่างพระสงฆ์กับฆราวาส พระ สงฆ์ก็น่าจะถูกต้องมากกว่า เพราะพระสงฆ์อยู่ใกล้ชิดกับหลักธรรมทั้งปวง ทั้งศึกษา ถูก อบรมและปฏิบัติตาม ความคลาด เคื่อนในพระธรรมวินัยจึง เกิดขึ้นได้น้อยกว่าฆราวาสที่ ทั้งศึกษาปฏิบัติธรรมและถูกอบรมมาน้อย รวมทั้งไม่ต้องประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย อย่างสงฆ์ การที่พระสงฆ์วินิจฉัยพุทธธรรมสาระได้ถูกต้องมากกว่าฆราวาสทั่วไป มิได้ หมายความว่าพระสงฆ์ทุกรูป ดังที่พระราชวรมณีได้เขียนไว้ว่า

"ปัญหาสำคัญในวงการศาสนาปัจจุบันก็ เกิดจากข้อบกพร่องนี้ จะเห็นว่าแม้แต่นักคิดที่ไม่มีความรู้ความ เข้าใจหลักพระศาสนา ถ้าเอาคำอธิบายไปตามสบาย นำเอาข้อปฏิบัติที่ถูกต้อง ดีงามไปถืออย่างผิดๆ เมื่อตั้งใจปฏิบัติทำให้ครึ่ง เศษครึ่ง จึง แม้ว่าจะงมงายก็สามารถชักจูงคนจำนวนไม่น้อยแม้แต่ที่ เรียกกันว่ามีการศึกษาดี ทั่วไปเข้าพวกถือตามได้และสามารถ ก่อให้เกิดความหวั่นไหวไม่น้อยแก่คณะสงฆ์ ส่วนผู้รับผิดชอบฝ่ายสถาบันพระศาสนา ก็ไม่ได้รับการศึกษา ขนึ้ดีที่จะช่วยให้คนมีการศึกษา เท่ากับรับฟัง ทั้งนี้ไม่ต้องพูด ถึงสภาพของคณะสงฆ์เองที่ปล่อยข้ามานาน จนบทร้างกลาย

⁴⁵ สุนทรี โคมินและสนิท สมัยการ, รายงานการวิจัยค่านิยมและระบบค่านิยมไทย : เครื่องมือในการสำรวจวัด (กรุงเทพฯ : สำนักวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2522), หน้า 249-254.

⁴⁶ พระราชวรมณี, "พระพุทธศาสนากับประชาธิปไตย," ใน พุทธศาสนากับสังคมไทย, หน้า 11.

เป็นที่ทำนองอย่างหุ้มและของสำนักหรือลัทธิต่างๆ”⁴⁷

ยิ่งกว่านั้น ท่านยังได้ฝากข้อคิดให้ช่วยกันวิเคราะห์ว่า วัฒนธรรมปวงชนมีวิฤต สถานที่ใหญ่โต จำนวนพระสงฆ์ที่มากมายนี้ เปรียบเหมือนต้นไม้ใหญ่ แต่ถ้าหากวิฤตเหล่านั้นไม่ดำรงหรือบรจไว้ ซึ่งแก่นแท้หรือเนื้อหาของพุทธศาสนา เช่นพระภิกษุสงฆ์มีมาก แต่ไม่มีความรู้ความเข้าใจ ขาดการศึกษาไม่รู้หลักธรรมวินัย วิฤตไม่เป็นที่ประกอบกิจกรรมในทางที่จะให้เกิดความรู้การประพฤติธรรมหรือช่วยให้ประชาชนพัฒนา กาย ศีล จิต ปัญญาอย่างแท้จริง ก็หมายความว่า เป็นต้นไม้ที่เหลือเพียงซากต้นไม้เท่านั้น⁴⁸

การที่พระราชวรมุนีฝากเรื่องนี้ให้ช่วยกันวิเคราะห์ นั้นหมายความว่าท่านไม่แน่ใจสถานการณ์ในปัจจุบันในสถาบันสงฆ์ ซึ่งเรื่องนี้มีผลผูกพันมาถึงความเชื่อในพุทธธรรมของพระสงฆ์ และจากการศึกษามาในบทที่ว่าด้วยความเชื่อทางพุทธศาสนาของพระสงฆ์ เราได้พบว่าพระสงฆ์มีความเชื่อทางพุทธศาสนาที่แตกต่างกันพอสมควร อันเป็นข้อค้นพบที่สนับสนุนวิจารณ์ของพระราชวรมุนีว่ามีความถูกต้องตรงต่อสถานการณ์ของคณะสงฆ์ในปัจจุบัน และจากการศึกษาการวินิจฉัยพุทธธรรมสาระและพุทธบัญญัติพบว่า มีลักษณะที่สอดคล้องกับลัทธิประชาธิปไตยมากกว่าอำนาจนิยม ถ้าพระสงฆ์จะมีความเชื่อทางการเมือง ความเชื่อ นั้นก็น่าจะมีความสัมพันธ์กับความเชื่อในพุทธธรรม แต่เนื่องจากเรากันพบว่า พระสงฆ์มีความเชื่อในพุทธธรรมที่แตกต่างกัน ทำให้ความเป็นไปได้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางการเมืองกับความเชื่อในพุทธธรรมของพระสงฆ์มีความไม่แน่นอนขึ้นมา ยิ่งเรากันพบในบทที่ว่าด้วยความเชื่อทางการเมืองของพระสงฆ์ว่ามีความแตกต่างกัน ทำให้เรามีความสงสัยมากกว่า ความแตกต่างกันในความเชื่อทางพุทธศาสนาและความเชื่อทางการเมืองของพระสงฆ์ จะมีความสัมพันธ์กันได้หรือไม่ ถ้ามีความสัมพันธ์กัน ก็มีใช้เรื่องบังเอิญที่เรื่อง 2 เรื่องที่แตกต่างกันจะมีความสัมพันธ์กัน เพื่อทำความเข้าใจในสิ่งเหล่านี้

47

พระราชวรมุนี, "ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพุทธศาสนา", ใน ลักษณะสังคมพุทธ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2527), หน้า 176-177.

48

เรื่องเดียวกัน, หน้า 183-184.

เราจะนำข้อมูลการวิเคราะห์สรุปมา เสนอ เป็นลำดับไปดังนี้

1. ความเชื่อทางการเมืองแบบประชาธิปไตยและอำนาจนิยมกับความเชื่อในพุทธธรรมของพระสงฆ์ พุทธธรรม เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏอยู่ในพระวินัย พระสูตรและพระอภิธรรม พุทธธรรมจึงเป็นหัวใจและรากเง้าของพุทธศาสนา แม้ว่าจะมีลักษณะ เป็นนามธรรม ก็เป็นนามธรรมที่คอยควบคุมวิธีชีวิตของพระสงฆ์ พุทธธรรมจึงเป็นเงื่อนไขของการก่อให้เกิดพฤติกรรมต่างๆ ของพระสงฆ์ได้ และเป็นหลักการดำเนินชีวิตของสงฆ์ที่ถ่ายทอดจากพระสงฆ์รุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง และหลักการดำเนินชีวิตของสงฆ์ตามพุทธธรรมที่กล่าวว่ามีลักษณะ เป็นประชาธิปไตย ถ้าหลักการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธธรรมมีความหมายไปถึงการมีความเชื่อในพุทธธรรมด้วย ความเชื่อในพุทธธรรมก็น่าจะมีส่วนสัมพันธ์กับความเชื่อทางการเมืองของพระสงฆ์

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางการเมืองกับความเชื่อในพุทธธรรมพบว่า ความเชื่อทั้งสองของพระสงฆ์มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญ (ตารางที่ 14) และยังพบว่าความเชื่อในพุทธธรรมยังมีส่วนทำให้พระสงฆ์มีความเชื่อทางการเมืองที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญด้วย กล่าวคือพระสงฆ์ที่มีความเชื่อในพุทธธรรมต่ำ จะมีความเชื่อทางการเมืองอำนาจนิยม พระสงฆ์ที่มีความเชื่อในพุทธธรรมปานกลาง จะมีความเชื่อทางการเมืองก่อนมาทางประชาธิปไตย และพระสงฆ์ที่มีความเชื่อในพุทธธรรมสูง จะมีความเชื่อทางการเมืองประชาธิปไตย และเมื่อจำแนกความเชื่อในพุทธธรรมออกเป็นความเชื่อในแต่ละกลุ่มพุทธธรรม ก็พบว่าเกือบทุกกลุ่มพุทธธรรมมีส่วนทำให้พระสงฆ์มีความเชื่อทางการเมืองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ยกเว้นความเชื่อในไตรลักษณ์และกรรม เท่านั้นที่มีส่วนน้อยมากต่อการทำให้พระสงฆ์มีความเชื่อทางการเมืองที่แตกต่างกัน และพบความสัมพันธ์ในลักษณะที่ว่า ถ้าพระสงฆ์มีความเชื่อในอริยสัจและ เบญจขันธ์ หลักการปกครองโดยธรรม วิธีการปกครองโดยธรรมและวิธีชีวิตที่มีธรรมสูงขึ้นไป พระสงฆ์จะมีความเชื่อทางการเมืองแบบประชาธิปไตยมากขึ้นและแบบอำนาจนิยมน้อยลง ยกเว้นความเชื่อในไตรลักษณ์และกรรมของพระสงฆ์ไม่มีความสัมพันธ์กับความเชื่อทางการเมือง เพราะพระสงฆ์ที่มีความเชื่อในไตรลักษณ์และกรรมทุกระดับมีความเชื่อทางการเมืองแบบประชาธิปไตยสูงใกล้เคียงกัน

ตารางที่ 14 ความเชื่อทางการเมืองแบบประชาธิปไตยและอำนาจนิยมกับความเชื่อ
ในพุทธธรรมของพระสงฆ์

ความเชื่อใน พุทธธรรม	ความเชื่อทางการเมือง			\bar{X}	SD.	SIG OF F GAMMA
	อำนาจนิยม ¹	กลาง ²	ประชาธิปไตย ³			
พุทธธรรมรวม						
1 ต่ำ				1.857	0.770	0.000
2 กลาง				2.310	0.510	0.575*
3 สูง				2.635	0.482	
อริยสังและ เบญจขันธ์						
1 ต่ำ				2.182	0.501	
2 กลาง				2.435	0.548	0.014
3 สูง				2.534	0.517	0.239
ไตรลักษณ์และกรรม						
1 ต่ำ				2.493	0.548	
2 กลาง				2.398	0.548	0.064
3 สูง				2.554	0.501	0.007
หลักการปกครองโดยรวม						
1 ต่ำ				2.000	0.622	
2 กลาง				2.239	0.486	0.000
3 สูง				2.579	0.501	0.610*
วิธีการปกครองโดยรวม						
1 ต่ำ				2.191	0.706	
2 กลาง				2.462	0.516	0.001
3 สูง				2.587	0.497	0.301

ตารางที่ 14 (ต่อ)

ความเชื่อใน พุทธธรรม	ความเชื่อทางการเมือง			\bar{X}	SD.	SIG. OF F CAMMA
	อำนาจนิยม ¹	กลางๆ ²	ประชาธิปไตย			
<u>วิธีชีวิตที่มีธรรม</u>						
1 ต่ำ				1.889	0.758	0.000 *
2 กลางๆ				2.321	0.507	
3 สูง				2.619	0.486	

หมายเหตุ * มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญ > 0.5

สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะว่าพระสงฆ์มีความเชื่อในหลักกรรมหลายลักษณะ พระสงฆ์บางกลุ่มเชื่อในหลักกรรมอย่างเป็นกรรมและวิบาก บางกลุ่มอาจเชื่ออย่างเป็นสังสารวัฏ และบางกลุ่มอาจมีความเชื่อทั้งสองลักษณะโดยแยกเป็นกรณีๆ ก็ได้ เรื่องนี้มีนักวิชาการค้นพบว่า คนไทยส่วนใหญ่เชื่อหลักกรรมในลักษณะกรรมและวิบาก แต่ก็มีคนไทยเกือบครึ่งหนึ่งเชื่อหลักกรรมในลักษณะตายแล้วเกิดใหม่ และอีกเกือบครึ่งหนึ่งไม่เชื่อเรื่องนี้⁴⁹ เรื่องนี้สุดาวดี คุณวัฒน์ได้เคยค้นพบว่า นักศึกษาที่อยู่ในครอบครัวที่มีคนเคยบวชมีความเข้าใจดีในหลักไตรลักษณ์น้อยกว่านักศึกษาที่อยู่ในครอบครัวที่ไม่เคยมีคนบวชมาก่อน⁵⁰ แสดงว่าพระสงฆ์มีความตระหนักในความสำคัญของไตรลักษณ์น้อย เมื่อลาสิกขาออกมาแล้วก็ยังให้

⁴⁹ สุนทร โคมินและสนิท สมัครการ, รายงานการวิจัยค่านิยมและระบบค่านิยมไทย, หน้า 250.

⁵⁰ สุดาวดี คุณวัฒน์, "ทัศนคติของนักศึกษารวมศาสตราจารย์ต่อพุทธศาสนาและพระสงฆ์", (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยา - มานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521), หน้า 56.

ความสำคัญน้อยอยู่เช่นเดิม จึงไม่สามารถมีส่วนสัมพันธ์ไปถึงการทำให้พระสงฆ์มีความเชื่อที่แตกต่างกันได้

เมื่อเราพบความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางการเมืองกับความเชื่อในพุทธธรรมของพระสงฆ์ในส่วนรวมแล้ว เราก็น่าจะศึกษาต่อไปว่า ความเชื่อในพุทธธรรมเหล่านี้มีความสัมพันธ์กับความเชื่อในหลักการ วิธีการและวิถีชีวิตประชาธิปไตยและอำนาจนิยมอย่างไรหรือไม่ โดยมีข้อสังเกตเป็นเบื้องต้นว่า เมื่อความเชื่อในพุทธธรรมมีความสัมพันธ์เป็นส่วนใหญ่กับความเชื่อทางการเมืองในภาพรวม ภาพย่อยที่แยกออกไปก็น่าจะมีความสัมพันธ์เป็นส่วนใหญ่ด้วย ดังจะได้ศึกษาวิเคราะห์ต่อไป

2. ความเชื่อในหลักการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมกับความเชื่อในพุทธธรรม

ของพระสงฆ์ ลักษณะประชาธิปไตย เป็นลัทธิที่มีหลักการศรัทธาในความสามารถที่จะใช้สติปัญญา และเหตุผลในการคิดค้นสิ่งต่างๆ ของมนุษย์ ศรัทธาในความเป็นอิสระหรือมีความสามารถที่จะเลือกใช้วิถีชีวิตกระทำการหรือไม่กระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดได้ด้วยตนเอง⁵¹ ศรัทธาในเสรีภาพทางการเมือง เลือกใช้ชีวิต การแสดงความคิดเห็น การพูดการพิมพ์โฆษณา เผยแพร่ การประชุม การรวมกลุ่ม การจัดตั้งพรรคการเมืองและอื่นๆ ศรัทธาในความเสมอภาคทางการเมืองและกฎหมายคือทุกคนจะได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายโดยเท่าเทียมกันและมีสิทธิทางการเมืองโดยเสมอกัน⁵² ศรัทธาในอำนาจอธิปไตย เป็นของปัจเจกชนหรือประชาชนคือรัฐ ศรัทธาในอำนาจอันชอบธรรมทางการเมืองการปกครองของรัฐบาล เกิดจากความยินยอมของประชาชน และศรัทธาในสิทธิทางการเมืองการคัดค้านรัฐบาลที่ไม่เป็นอุปสรรคที่จะช่วยให้ประชาชนบรรลุถึงความสงบสุข

พุทธธรรมก็มีหลักการที่คล้ายคลึงกับหลักการประชาธิปไตยเหล่านี้เช่นกัน กล่าว

⁵¹ Robert Paul Wolff, The Poverty of Liberalism (Boston : Beacon Press, 1968), p. 28.

⁵² Robert A. Dahl, Polyarchy Participation and Opposition (New Haven : Yale University Press, 1971), p. 1.

คือพุทธธรรมมีว่าคนนั้น เป็นเวไนยสัตว์ คือสัตว์ที่สามารถสั่งสอนได้ เรียบรู้ได้ เพราะรู้จักคิดหาเหตุผล บุคคลจึงบรรลุดุธรรมได้โดยเสมอกัน บุคคลใดจะดีหรือเลวอยู่ที่การกระทำของตน คนทุกชั้นจึงมีสิทธิทำความดีเท่าเทียมกัน ชชาติใด วรณใดและเพศใดไม่เป็นอุปสรรคแห่งการทำความคิด ในพุทธศาสนาจึงมีพุทธบริษัทครบถ้วน พุทธบริษัทเหล่านี้ด้ายโอนกันได้โดยเสรีคือสามารถเลือกใช้ชีวิตว่าจะอยู่เป็นพระสงฆ์หรือจะอยู่เป็นฆราวาส การปกครองทั้งในฝ่ายพุทธจักรและอาณาจักรก็ให้อิทธิพลระบอบสามัคคีธรรมหรือธรรมาธิปไตยเป็นใหญ่ ซึ่งเป็นระบบที่เห็นคุณค่าและความสำคัญของประชาชน ดังจะเห็นว่าการปกครองในคณะสงฆ์จะสำเร็จได้ด้วยความยินยอมพร้อมใจกันประกอบสังฆกรรมของพระสงฆ์ ถ้าแตกความสามัคคีกันแล้ว ความเป็นสงฆ์ไม่มี การปกครองก็ไม่เกิดขึ้น ดังจะเห็นได้จากข้อเขียนของพระราชวราวุฒินี้ว่า

"ในบรรดาวัตถุประสงคค์ต่างๆ หลายข้อของพระวินัยนั้น วัตถุประสงค์ที่มาก่อน เป็นข้อต้นๆ ก็คือความผาสุกของสงฆ์ส่วนรวม อันนี้เป็นสาระ เป็นหลักการ เป็นหัวใจ สำคัญ . . . เจตนารมณ์ของพระวินัยอย่างหนึ่งที่ย้ำไว้มากในพระไตรปิฎกคือ ความเคารพในสงฆ์ การถือสงฆ์เป็นใหญ่ การถือกิจการของสงฆ์หรือส่วนรวม เป็นสำคัญ"

53

เมื่อสาระในหลักธรรมและการประพฤตินิติปฏิบัติตามหลักธรรมมีความสอดคล้องกับหลักการประชาธิปไตยมากกว่าอำนาจนิยม เราจึงต้องศึกษาต่อไปว่า แล้วความเชื่อในพุทธธรรม กับความเชื่อในหลักการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมจะมีความสัมพันธ์กันหรือไม่อย่างไร จากการศึกษาความสัมพันธ์ดังกล่าวของพระสงฆ์พบว่าความเชื่อในพุทธธรรมมีความสัมพันธ์กับ ความเชื่อในหลักการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมอย่างมีนัยสำคัญและความเชื่อในพุทธธรรม ยังมีส่วนทำให้พระสงฆ์มีความเชื่อในหลักการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญด้วย กล่าวคือพระสงฆ์ที่มีความเชื่อในพุทธธรรมต่ำ จะมีความเชื่อในหลักการก่อนมาทางอำนาจนิยม พระสงฆ์ที่มีความเชื่อในพุทธธรรมปานกลาง จะมีความเชื่อในหลักการก่อนไปทางประชาธิปไตย และพระสงฆ์ที่มีความเชื่อในพุทธธรรมสูง จะมีความเชื่อใน

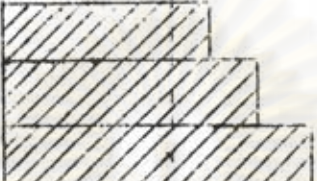

หลักการประชาธิปไตย และ เมื่อจำแนกความ เชื่อในพุทธธรรมออกเป็นความ เชื่อในแต่ละ กลุ่มพุทธธรรม จะพบว่าเกือบทุกกลุ่มความ เชื่อในพุทธธรรมมีส่วนทำให้พระสงฆ์มีความ เชื่อ ในหลักการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมแตกต่างกัน และเรายังพบความสัมพันธ์ในลักษณะที่ว่า พระสงฆ์ยังมีความ เชื่อในอริยสัจและเบญจขันธ์ หลักการปกครองโดยธรรม วิธีการปกครอง โดยธรรมและวิถีชีวิตที่มีธรรมสูงขึ้น พระสงฆ์จะยังมีความ เชื่อในหลักการประชาธิปไตยสูง ขึ้น และเชื่อในหลักการอำนาจนิยมน้อยลง (ตารางที่ 15)

ตารางที่ 15 ความเชื่อในหลักการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมกับความ เชื่อใน

พุทธธรรมของพระสงฆ์

ความเชื่อใน พุทธธรรม	ความเชื่อในหลักการ			X	SD.	SIG. OF F GAMMA
	อำนาจนิยม ¹	กลางๆ	ประชาธิปไตย ³			
พุทธธรรมรวม						
1 ต่ำ				1.929	0.730	** 0.000
2 กลาง				2.375	0.587	0.546
3 สูง				2.699	0.459	
อริยสัจและ เบญจขันธ์						
1 ต่ำ				2.182	0.588	** 0.005
2 กลาง				2.502	0.587	0.229
3 สูง				2.602	0.491	
ไตรลักษณ์และกรรม						
1 ต่ำ				2.562	0.570	-0.382
2 กลาง				2.480	0.584	0.075
3 สูง				2.539	0.502	
หลักการปกครองโดยธรรม						
1 ต่ำ				2.125	0.707	** 0.000
2 กลาง				2.284	0.558	0.555
3 สูง				2.643	0.507	

ตารางที่ 15 (ต่อ)

ความเชื่อใน พุทธธรรม	ความเชื่อในหลักการ			X	SD.	SIG. OF F GAMMA
	อำนาจนิยม ¹	กลางๆ ²	ประชาธิปไตย ³			
<u>วิถีการปกครองโดยธรรม</u>						
1 ต่ำ				2,238	0,758	** 0,000
2 กลาง				2,500	0,544	0,445
3 สูง				2,805	0,401	
<u>วิถีชีวิตที่มีธรรม</u>						
1 ต่ำ				1,834	0,707	** 0,000
2 กลาง				2,413	0,575	0,485
3 สูง				2,666	0,482	

หมายเหตุ ** มีความแตกต่าง อย่างมีนัยสำคัญ < 0.00

การมีความเชื่อในไตรลักษณ์และกรรมไม่มีความสัมพันธ์กับความเชื่อในหลักการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมนี้ อาจจะอธิบายได้ว่า หลักกรรมมีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อทางเศรษฐกิจมากกว่าความเชื่อทางการเมือง เพราะพระราชวรมุณีได้เคยอธิบายว่า สังคมไทยวัดกรรมกันด้วยวัตถุ มาเอาความดีความเจริญก้าวหน้ากันอยู่ที่วัตถุเลยหลงลืมคุณค่าทางจิตใจ⁵⁴ ซึ่งก็มีนักวิชาการอื่นๆ สังเกตเห็นเช่นนี้เหมือนกัน เป็นต้นว่า สุนทร โคปิน และสมิท สมิทธการ เขียนไว้ว่า

"กฎแห่งกรรม เป็นหลักปรัชญาที่สำคัญมากในพุทธศาสนา คนทั่วไปรู้จักกันดีในคำกล่าวที่ว่า "ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว" ซึ่งในปัจจุบันนี้มีคนรุ่นใหม่บางกลุ่มชอบเสียดสีสังคม ได้เปลี่ยนเป็นว่า "ทำดีได้ดีมีที่ไหน ทำชั่วได้ดีมีถมไป"

54

พระราชวรมุณี, "ทำอย่างไรจึงจะให้เชื่อเรื่องกรรม", ในพระพุทธรักษาสมาคม

สังคมไทย, หน้า 142.

การ เปลี่ยน เช่นนี้ เท่ากับ เป็นการไม่ยอมรับกฎแห่งกรรม ตามความเข้าใจของเขา ซึ่งมักจะตีความหมายของคำว่า "ดี" ไปในแง่ของการได้รับ "รางวัล" ตอบแทน อย่างเช่น การมีตำแหน่ง ฐานะสูงชัน มีทรัพย์สินเงินทองมากขึ้น ส่วนคำว่า "ชั่ว" ก็มักจะหมายถึง ความลำบากยากจน บางครั้งอาจรวมถึงการต้องพลอยได้รับเคราะห์กรรมอย่าง เช่น ถูกกีดกัน แกล้งให้ต้องออกจากงาน ดิคคุก เป็นต้น⁵⁵

ในเมื่อหลักการเป็น เรื่องเกี่ยวกับจิตใจอยู่มาก เราไม่ให้ความสำคัญในทางจิตใจหรือคุณธรรมแล้ว หลักการที่หมดความหมายลงไป และต่อมาถึงกับ เปลี่ยนความหมายไปในทางที่เป็น เศรษฐกิจมากขึ้น

ส่วน เรื่องไครลักษณะเป็นอีกกรณีหนึ่ง กล่าวคือหลักไครลักษณะอาจจะมีความเกี่ยวข้องกับ ความเชื่อทางการ เมืองน้อยก็ได้ ดังจะเห็นได้จากงานศึกษา เปรียบ เทียบหลักพุทธธรรมต่างๆ กับหลักการประชาธิปไตยของ ทินพันธุ นาคะตะ ปรากฏว่าในงาน เปรียบ เทียบดังกล่าว ไม่มีการหยิบยกหลักไครลักษณะขึ้นมาอ้างว่า มีความสัมพันธ์กับหลักการประชาธิปไตยอย่างไร⁵⁶ หรือแม้แต่งาน เขียนของพระราชวรมุนีก็ไม่มีการ เปรียบ เทียบถึง เช่นกัน⁵⁷

3. ความเชื่อในวิธีการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมกับความเชื่อในพุทธธรรมของพระสงฆ์ เมื่อความเชื่อในหลักการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมมีความสัมพันธ์กับความเชื่อในพุทธธรรมเกือบทุกกลุ่มพุทธธรรม เราก็อาจจะอนุมานต่อไปได้ว่า ความเชื่อในวิธี

⁵⁵ สุทธิ โคมินและสนิท สัมภการ, รายงานการวิจัยค่านิยมและระบบค่านิยมไทย, หน้า 248.

⁵⁶ ทินพันธุ นาคะตะ, "จริยธรรมในการปกครอง", วารสารรามคำแหง, 3(มกราคม, 2520), หน้า 36-54.

⁵⁷ พระราชวรมุนี, "พุทธศาสนากับประชาธิปไตย", ใน พุทธศาสนากับสังคมไทย, หน้า 1-20.

การประชาธิปไตยและอำนาจนิยมน่าจะมีแนวโน้มที่จะสัมพันธ์กับความเชื่อในพุทธธรรมของพระสงฆ์อย่างมีนัยสำคัญด้วย เพราะวิธีการประชาธิปไตย เกิดจากการนำหลักการประชาธิปไตยไปปฏิบัติ กล่าวคือ เป็นวิธีการปกครองที่ใช้การประมุขปรึกษาหารือ มีการกำหนดขอบเขตแห่งอำนาจและหน้าที่ของรัฐบาล มีการให้ความคุ้มครองตามกฎหมาย มีการให้สิทธิทางการเมืองโดยเสมอภาค มีการแบ่งแยกอำนาจอธิปไตยเพื่อถ่วงดุลย์และตรวจสอบซึ่งกันและกัน และให้ประชาชนแสดงประชามติอย่างใดก็ได้ภายใต้กฎหมาย ในทำนองเดียวกัน เมื่อพุทธธรรมมีหลักการย่อมจะต้องมีวิธีการตามมา เป็นต้นว่า การให้หมิ่นประมุขกัน เมืองนิคม การให้ความคุ้มครอง ราชและกุลสตรี การถือปฏิสัมพันธ์ในวัชชีธรรม (หลักการ) เพื่อให้ผู้ปกครองใช้อำนาจเกินขอบเขต ซึ่งมีปรากฏในวัชชีประพจน์หรือพุทธบัญญัติเกี่ยวกับสังฆกรรมนั้น ก็ให้สิทธิและความเสมอภาคแก่พระสงฆ์ที่จะคัดค้านในเวลาชุมนุมทำสังฆกรรม หรือ เมื่อเกิดอธิการณันท์ให้ตั้งอนุภาโตสุตการขึ้นซึ่งแสดงถึงการแบ่งแยกอำนาจบริหารออกจากอำนาจตุลาการอย่างชัดเจน ส่วนอำนาจนิติบัญญัตินั้นในหมู่สงฆ์ไม่มี เพราะมีพุทธบัญญัติอยู่แล้ว โดยเฉพาะพระสงฆ์ไทยมีนิกายเถรวาทเป็นหลัก ซึ่งไม่มีนิกายสังฆราชต่างๆ

จากการศึกษาการอนุมานความสัมพันธ์ดังกล่าวพบว่า ความเชื่อในวิธีการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมมีความสัมพันธ์กับความเชื่อในพุทธธรรมอย่างมีนัยสำคัญ และพบว่าความเชื่อในพุทธธรรมมีส่วนทำให้พระสงฆ์มีความเชื่อในวิธีการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญด้วย กล่าวคือพระสงฆ์ที่มีความเชื่อในพุทธธรรมต่ำ จะมีความเชื่อในวิธีการก่อนมาทางอำนาจนิยม พระสงฆ์ที่มีความเชื่อในพุทธธรรมปานกลาง จะมีความเชื่อในวิธีการก่อนไปทางประชาธิปไตย และพระสงฆ์ที่มีความเชื่อในพุทธธรรมสูง จะมีความเชื่อในวิธีการประชาธิปไตย และเมื่อแยกพิจารณาความเชื่อในพุทธธรรมออกเป็นกลุ่มพุทธธรรม จะพบว่า เกือบทุกกลุ่มความเชื่อในพุทธธรรมมีส่วนทำให้พระสงฆ์มีความเชื่อในวิธีการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมแตกต่างกัน ยกเว้นความเชื่อในอริยสังและเบญจขันธ์ ไตรลักษณ์และกรรม

ที่มีส่วนทำให้พระสงฆ์มีความ เชื่อในวิธีการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมแตกต่างกันน้อยมาก และยิ่งพบความสัมพันธ์ในลักษณะที่ว่า พระสงฆ์ยิ่งมีความ เชื่อในหลักการปกครองโดยธรรม วิธีการปกครองโดยธรรมและวิถีชีวิตที่มีธรรมมากขึ้น พระสงฆ์จะยิ่งมีความ เชื่อในวิธีการ ประชาธิปไตยมากขึ้น และเชื่อในวิธีการอำนาจนิยมน้อยลง (ตารางที่ 16)

สาเหตุที่ไม่พบความสัมพันธ์ระหว่างความ เชื่อในโคธลักษณ์และกรรมกับความ เชื่อ ในวิธีการประชาธิปไตยและอำนาจนิยม เพราะอาจจะเป็นการสืบเนื่องมาจากการไม่มีความ สัมพันธ์ระหว่างความ เชื่อในโคธลักษณ์และกรรมกับความ เชื่อในหลักการประชาธิปไตยและ อำนาจนิยมก็ได้ ส่วน เหตุที่ไม่พบความสัมพันธ์ระหว่างความ เชื่อในอริยสัจและ เบญจขันธ์ กับความ เชื่อในวิธีการประชาธิปไตยและอำนาจนิยม ก็มีเหตุผล เช่นเดียวกับการไม่มีความ สัมพันธ์ในอันดับแรก กล่าวคือการพบค่าความสัมพันธ์ระหว่างความ เชื่อในอริยสัจและ เบญจขันธ์ กับความ เชื่อในวิธีการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมในระดับต่ำนั้น มีแนวโน้มมาตั้งแต่ ตารางที่ 15 ดังจะเห็นว่าในตารางดังกล่าวความสัมพันธ์ระหว่างความ เชื่อในอริยสัจและ เบญจขันธ์กับความ เชื่อในหลักการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมมีค่าต่ำกว่าความสัมพันธ์ใน คู่อื่นๆ (ยกเว้นคู่ความสัมพันธ์ระหว่างความ เชื่อในโคธลักษณ์และกรรมกับความ เชื่อในหลัก การประชาธิปไตยและอำนาจนิยมที่ไม่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญ) และแนวโน้มของค่าความ สัมพันธ์ที่ลดค่าลงนี้ มาแสดงชัดเจนขึ้นในตารางที่ 16 แสดงว่าการอนุมานความสัมพันธ์ ระหว่างเนื้อหาสาระของอริยสัจสี่และ เบญจขันธ์กับ เนื้อหาสาระของประชาธิปไตย อนุมาน ได้ในส่วนที่ว่าด้วยหลักการของประชาธิปไตยเท่านั้น ดังมีข้อมูลอนุมานไว้ว่า

"การปกครองแบบประชาธิปไตย . . . จะสำเร็จได้ด้วยดี ก็จะต้องอาศัยการที่มีสมาชิกของสังคมส่วนใหญ่ เป็นคนมี วัฒนธรรมทางการเมืองการปกครองที่ทันสมัยขึ้นมาด้วย กล่าว คือคนเราจะต้องมีเหตุผล รู้จักวินิจฉัย เคารพในสิ่งต่างๆ มาก ขึ้น . . . หลักข้อนี้ตรงกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา เช่น . . . หลักอริยสัจ 4 ซึ่งได้แก่ทุกข์ ซึ่งเป็นผลที่เกิดขึ้น สมุทัย เหตุให้เกิดทุกข์ ได้แก่สังขตา นิโรธ ความดับทุกข์โดยดับสังขตา ให้สิ้นเชิงและมรรคข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ 8 ประการ"⁵⁹

ตารางที่ 16 ความเชื่อในวิธีการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมกับความเชื่อในพุทธธรรม
ของพระสงฆ์

ความเชื่อใน พุทธธรรม	ความเชื่อในวิธีการ			\bar{X}	SD.	SIG. OF F GAMMA
	อำนาจนิยม	กลางๆ	ประชาธิปไตย			
พุทธธรรมรวม						
1 ต่ำ				1.856	0.864	** 0.000
2 กลาง				2.672	0.517	0.600
3 สูง				2.884	0.321	
อริยสัจและเบญจขันธ์						
1 ต่ำ				2.501	0.590	0.128
2 กลาง				2.733	0.513	0.160
3 สูง				2.806	0.397	
ไตรลักษณ์และกรรม						
1 ต่ำ				2.808	0.433	0.002*
2 กลาง				2.677	0.534	0.008
3 สูง				2.877	0.375	
หลักการปกครองโดยธรรม						
1 ต่ำ				2.250	0.672	** 0.000
2 กลาง				2.602	0.575	0.610
3 สูง				2.854	0.372	
วิธีการปกครองโดยธรรม						
1 ต่ำ				2.286	0.805	** 0.000
2 กลาง				2.775	0.431	0.617
3 สูง				2.935	0.248	
วิธีชีวิตที่มีธรรม						
1 ต่ำ				2.000	0.840	** 0.000
2 กลาง				2.699	0.500	0.491
3 สูง				2.852	0.369	

หมายเหตุ ** มีความแตกต่าง อย่างมีนัยสำคัญ > 0.01

แต่จะอนุমানไปถึงวิธีการประชาธิปไตยอาจจะไม่ให้ความแจ่มชัดพอ สำหรับในการศึกษานี้ เราจึงไม่พบความสัมพันธ์ระหว่างความ เชื่อในอริยสัจและ เบื้องต้นกับความ เชื่อในวิธีการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมของพระสงฆ์

4. ความเชื่อในวิถีชีวิตประชาธิปไตยและอำนาจนิยมกับความเชื่อในพุทธธรรมของพระสงฆ์ วิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย เป็นวิถีชีวิตที่เนื่องมาจากการปฏิบัติตามวิธีการประชาธิปไตย เช่นเดียวกับวิถีชีวิตแบบอำนาจนิยมก็เป็นวิถีชีวิตที่เนื่องมาจากการปฏิบัติตามวิธีการอำนาจนิยม ในสังคมประชาธิปไตย วิถีชีวิตที่มีความสำคัญได้แก่ ความเชื่อมั่นในการมีเหตุผล ในความเสมอภาค ในการมีส่วนร่วมทางการเมือง ในการมองโลกในแง่ดี ในความสำคัญและคุณค่าของบุคคล ในสิทธิและเสรีภาพ ในความเป็นพลเมืองดีและในการมีจิตใจต้องการประชาธิปไตย ส่วนวิถีชีวิตของอำนาจนิยมก็มีลักษณะความเชื่อที่ตรงกันข้ามกับสิ่งที่กล่าวมา เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับพุทธธรรมสาระ พุทธธรรมก็ได้วางแนวในการดำรงชีวิตด้วยธรรม ซึ่งมีลักษณะสอดคล้องกับวิถีชีวิตประชาธิปไตยมากกว่าวิถีชีวิตอำนาจนิยม เช่นมีหลักธรรมสอนให้เป็นพลเมืองดีมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือผู้อื่น ใฝ่มองโลกด้วยความเป็นจริง ให้ความเท่าเทียมกันแก่ทุกคน ใฝ่โอกาสบุคคลในการใช้สติปัญญาหาเหตุผลในการดำเนินชีวิตและให้มีจิตใจต้องการประชาธิปไตย

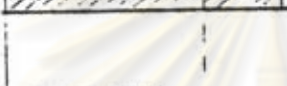
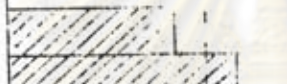

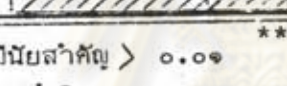
เมื่อพุทธธรรมสาระมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตประชาธิปไตยและไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตอำนาจนิยม เราก็อาจจะอนุমানได้ว่าความเชื่อในพุทธธรรมน่าจะมีส่วนสัมพันธ์กับวิถีชีวิตประชาธิปไตย จากการศึกษาพบว่าความเชื่อในวิถีชีวิตประชาธิปไตยและอำนาจนิยมมีความสัมพันธ์กับความเชื่อในพุทธธรรม และพบว่าความเชื่อในพุทธธรรมมีส่วนทำให้พระสงฆ์มีความเชื่อในวิถีชีวิตประชาธิปไตยและอำนาจนิยมแตกต่างกัน กล่าวคือพระสงฆ์ที่มีความเชื่อในพุทธธรรมต่ำ จะมีความเชื่อในวิถีชีวิตที่ค่อนข้างมาจากอำนาจนิยม พระสงฆ์ที่มีความเชื่อในพุทธธรรมปานกลาง จะมีความเชื่อในวิถีชีวิตทั้งกลางระหว่างประชาธิปไตยและอำนาจนิยม และพระสงฆ์ที่มีความเชื่อในพุทธธรรมสูง จะมีความเชื่อในวิถีชีวิตประชาธิปไตย และเมื่อจำแนกการพิจารณาความเชื่อในพุทธธรรมออกเป็นกลุ่มพุทธธรรมพบว่าความเชื่อในหลักการปกครองโดยธรรม วิธีการปกครองโดยธรรมและวิถีชีวิตที่มีธรรมมีส่วนทำให้พระสงฆ์มีความเชื่อในวิถีชีวิตประชาธิปไตยและอำนาจนิยมแตกต่างกัน ยกเว้นความเชื่อใน

อริยสังและ เบญจขันธ์ ไตรลักษณ์และกรรม ไม่มีส่วนทำให้พระสงฆ์มีความเชื่อในวิชิชีวิต
 ประชาธิปไตยและอำนาจนิยมแตกต่างกัน และยังพบความสัมพันธ์ในลักษณะที่ว่า พระสงฆ์
 ยึดมีความเชื่อในหลักการปกครองโดยธรรม วิธีการปกครองโดยธรรมและวิชิชีวิตที่มีธรรม
 พระสงฆ์ยังมีความเชื่อในวิชิชีวิตประชาธิปไตยมากขึ้น และเชื่อในวิชิชีวิตอำนาจนิยมน้อยลง
 (ตารางที่ 17)

ตารางที่ 17 ความเชื่อในวิชิชีวิตประชาธิปไตยและอำนาจนิยมกับความเชื่อใน
 ทศธรรมของพระสงฆ์

ความเชื่อใน ทศธรรม	ความเชื่อในวิชิชีวิต			X̄	SD.	SIG. OF F GAMMA
	อำนาจนิยม ¹	กลางๆ ²	ประชาธิปไตย ³			
ทศธรรมรวม						
1 ค่า				1.858	0.770	0.000
2 กลาง				2.183	0.472	0.447
3 สูง				2.406	0.521	
อริยสังและ เบญจขันธ์						
1 ค่า				2.046	0.485	0.101
2 กลาง				2.261	0.542	0.075
3 สูง				2.269	0.473	
ไตรลักษณ์และกรรม						
1 ค่า				2.316	0.526	0.018
2 กลาง				2.222	0.521	0.028
3 สูง				2.416	0.486	
หลักการปกครองโดยธรรม						
1 ค่า				1.938	0.564	0.000
2 กลาง				2.142	0.479	0.491
3 สูง				2.368	0.510	

ตารางที่ 17 (ต่อ)

ความเชื่อใน พุทธธรรม	ความเชื่อในวิธีชีวิต			\bar{X}	SD.	SIG. OF F GAINA
	อำนาจนิยม	กลางๆ	ประชาธิปไตย			
<u>วิธีการปกครองโดยธรรม</u>						
1 ต่ำ				2.143	0.683	*
2 กลาง				2.274	0.500	0.243
3 สูง				2.435	0.501	
<u>วิธีชีวิตที่มีธรรม</u>						
1 ต่ำ				1.834	0.707	**
2 กลาง				2.180	0.471	0.000
3 สูง				2.400	0.518	0.445

* มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ > 0.05 ** มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ < 0.001
สาเหตุที่ความเชื่อในอริยสัจและเบญจขันธ์ กับไตรลักษณ์และกรรมไม่มีความสัมพันธ์

กับความเชื่อในวิธีชีวิตประชาธิปไตยและอำนาจนิยม อาจจะเป็นเพราะการอนุมาณระหว่าง
เนื้อหาสาระของอริยสัจ เบญจขันธ์ ไตรลักษณ์และกรรมกับวิธีชีวิตทางการเมืองเป็นสิ่ง
สัมพันธ์ทางนามธรรมนั้น อาจไม่เป็นสิ่งสัมพันธ์ในด้านรูปธรรมก็ได้ เนื่องจากหลักกรรมที่
มีผู้มีความไปทาง เสริมธุรกิจ หลักอริยสัจ เบญจขันธ์และไตรลักษณ์ก็มิได้มีความไปทางสังคม
ฉะนั้นการศึกษาเรื่องสองเรื่องที่มีความสัมพันธ์ทางนามธรรมตามการสังเกต เมื่อมาศึกษา
ในทางรูปธรรม ก็อาจไม่พบความสัมพันธ์กันได้ สาเหตุที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ พระ
สงฆ์มีความเชื่อในอริยสัจ เบญจขันธ์ ไตรลักษณ์และกรรมในหลายลักษณะแตกต่างกัน ความ
แตกต่างนี้อาจส่งผลทำให้ความเชื่อดังกล่าวไม่สัมพันธ์กับความเชื่อในวิธีชีวิตประชาธิปไตย
และอำนาจนิยม เพราะถ้าพระสงฆ์มีความเชื่อในหลักธรรมดังกล่าวเหมือนกันและอยู่ในระดับ
สูงพอ ก็จะเป็นอย่างที่เราศึกษากันไว้

"จากจิตใจที่ใส ที่เราสามารถมีความสัมพันธ์กับคนอื่น
ถ้าเราคำเนินตามหาสมุทัยได้สูงน้อมมาก จิตของเรา
ก็จะละเอียดอ่อนและสูงน้อมมาก สัมพันธภาพของเรากับ
ผู้อื่นก็อ่อน เป็นไปในรูปของจรรยาธรรมที่ละเอียดละไมไป

ความล้าสมัย คือปราศจากการเอาใจใส่เปรียบมากขึ้นตาม
 ส่วน และเมื่อเราเข้าใจธรรมชาติของสิ่งซึ่งรวมกันขึ้นเป็น
 สังคม ตลอดจนสภาพแวดล้อมอื่นๆ มากเท่าใด การแก้ปัญหา
 ทางสังคม การเมือง ตลอดจนปัญหาทางนิเวศวิทยา ก็ย่อม
 เป็นไปอย่างแยบคาย อย่างรู้เท่าทัน อันเป็นกุศโลบายมาก
 ขึ้นตามส่วน การกระทำของเราย่อม เป็นไปเพื่อความว่าง
 ไม่ใช่เพื่อความจุ่น เป็นไปเพื่อความสะอาด ไม่ใช่เพื่อความ
 หมักหมม และเป็นไปเพื่อความสว่าง ไม่ใช่เพื่อความมืด⁶⁰

การวิเคราะห์สรุป

พระพุทธศาสนามีหลักพุทธธรรมมากมายทั้งที่เหมาะกับพระสงฆ์และฆราวาส ผู้
 ปกครองและประชาชน รวมตลอดถึงบุคคลในทุกชนชั้น ทุกอาชีพ ทุกฐานะ ทุกวัยและทุก
 เพศ ยิ่งกว่านั้นในแต่ละหลักธรรมยังมีเนื้อหาสาระลุ่มลึกต่างกัน เมื่อพระสงฆ์มีมากและรับ
 พุทธธรรม เหล่านี้มา เป็นวัตรปฏิบัติในการดำรงชีวิตประจำวัน จึงไม่แน่นอนว่าพระสงฆ์จะ
 ปฏิบัติตามพุทธธรรมทุกรูป พระสงฆ์หม่นหมองนั้นอาจจะมีที่ขาดความเข้าใจ ขาดการศึกษาหา
 ความรู้ในพระธรรมวินัย และที่ประพฤติกปฏิบัติอยู่ทุกวันภายในวัด อาจจะทำเฉยแบบกันไป
 หาได้ใส่ใจศึกษาไม่ ทำให้เราสามารถที่จะศึกษาเปรียบเทียบได้ว่าระหว่างพระสงฆ์ที่มีความ
 รู้ ความเข้าใจและความ เชื่อในพุทธธรรมกับพระสงฆ์ที่ไม่ค่อยรู้ ไม่ค่อยเข้าใจและไม่ค่อย
 เชื่อในพุทธธรรม จะมีความเชื่อทางการเมืองที่แตกต่างกันหรือไม่อย่างไร ประเด็นที่น่า
 วิเคราะห์ประเด็นแรกคือถ้าพระสงฆ์มีความ เชื่อในพุทธธรรมที่แตกต่างกัน จะทำให้พระสงฆ์
 มีความ เชื่อทางการเมืองที่แตกต่างกันหรือไม่

ประเด็นการวิเคราะห์ที่สำคัญต่อไปมีว่า การศึกษาหลักพุทธธรรมกับลัทธิประชาธิปไตย
 โดยได้มีการอนุมานไว้ว่า หลักธรรมในพุทธศาสนามีความสอดคล้องกับประชาธิปไตยมาก

⁶⁰

ศ. ศิวรักษ์, "จำเป็นต้องมีศาสนาหรือไม่", ศาสนสัมพันธ์ (กรุงเทพฯ : ชมรม
 ศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2515), หน้า 4.

เมื่อพระธรรมวินัยมีอิทธิพลต่อชาวพุทธ อิทธิพลนั้นก็น่าจะแผ่มาถึง เรื่องการกำหนดความคิด
เห็น ทักษะ คำนิยมและความเชื่อของประชาชนด้วย ⁶¹ จนดูเหมือนว่าหลักพุทธธรรม
สามารถทดแทนหลักการประชาธิปไตยได้ทั้งหมด ความจริงไม่น่าจะเป็นไปได้ถึงอย่างนั้น
เพราะแม้ว่าพุทธธรรมมีความหมาย มีคุณค่าและมีศักยภาพแห่งการใช้การอธิบายสภาพบุคคล
และสังคมที่แตกต่างกัน ดังจะเห็นได้จากการเลือกสรรหลักธรรมมาตีความตามโอกาสหรือ
ตามสถานการณ์ของบ้านเมือง เป็นต้นว่า พระธรรมเทศนามงคลวิเสสสภา เนื่องในวัน
เฉลิมพระชนมพรรษา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2491 เป็นต้นมา ก็มีการเลือกสรรหลักพุทธธรรม
มาถวายวิสาขามหามงคลแก่พระเจ้าอยู่หัวหลายหลักธรรม เช่น ทศพิธราชธรรม จักกั-
วัฒนสูตร สังฆทวิตถุ สามัคคีธรรม ความเพียรและปัญญา พรหมวิหาร การสงเคราะห์
ราษฎร เป็นต้น ⁶² เมื่อพุทธธรรมแต่ละหลักมีความหมายและคุณค่าเฉพาะตัว ก็ย่อมมี
อิทธิพลต่อความเชื่อของพระสงฆ์เป็นการเฉพาะอย่างด้วย เราจึงต้องวิเคราะห์ว่ากลุ่ม
พุทธธรรมกลุ่มใดมีผลต่อความเชื่อทางการเมืองทั้งหลักการ วิธีการและวิถีชีวิตอย่างไร

การที่นักวิชาการให้ทัศนะอย่างรวบๆ ว่าพระธรรมวินัยมีอิทธิพลต่อความเชื่อของ
บุคคลในสังคมพุทธ มีประโยชน์เป็นแนวทางสังเกตในการตั้งสมมติฐานสำหรับศึกษาซึ่งใน
การวิจัยนี้ตั้งว่า

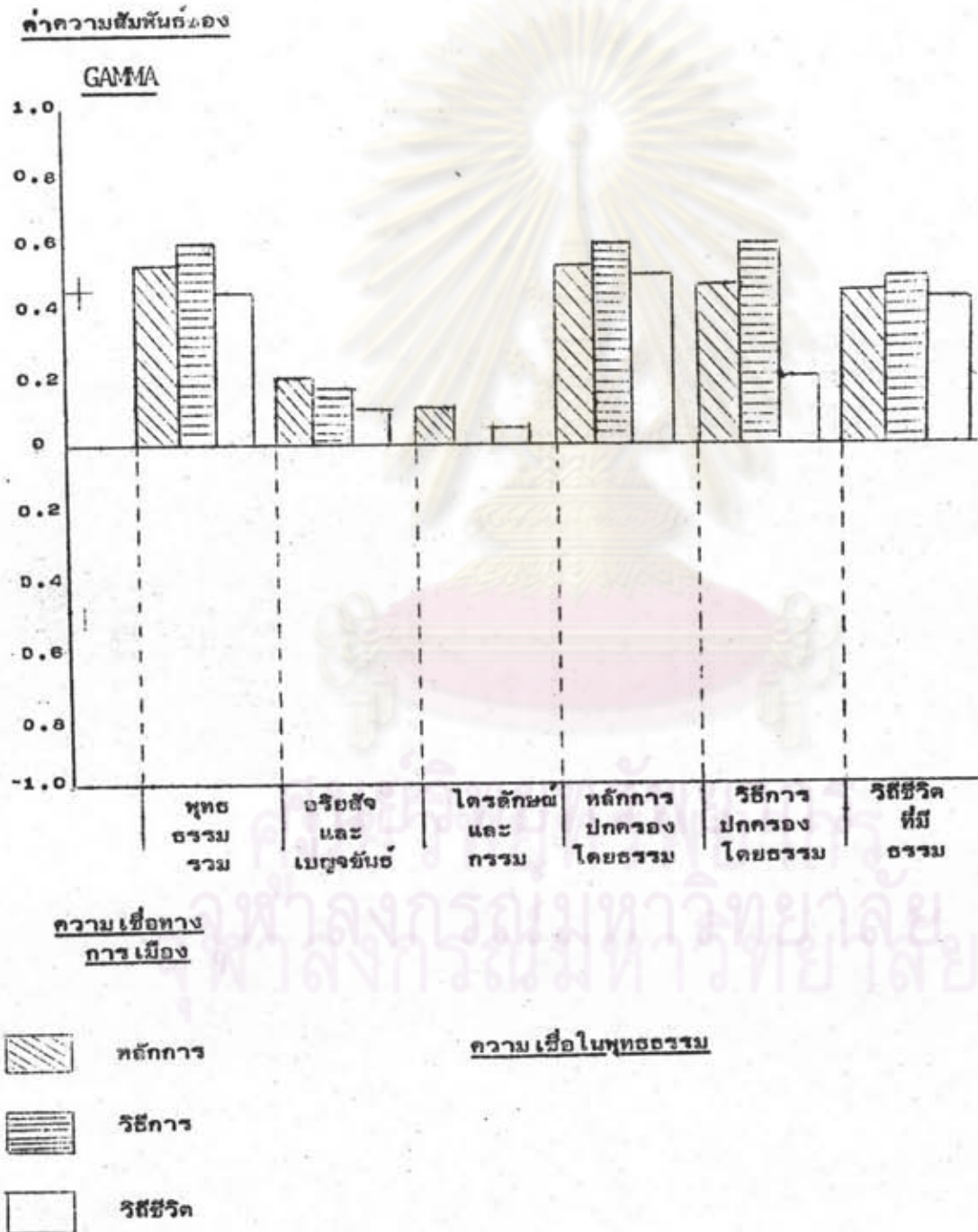
"พระสงฆ์จะมีความเชื่อทางการเมืองไหม เหยียงไปทางใด
ระหว่างประชาธิปไตยกับอำนาจนิยมในด้านหลักการ วิธีการ
และวิถีชีวิตนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับความเชื่อในพุทธธรรมที่สำคัญโดย
เฉพาะ อริยสัจและเบญจขันธ์ โศลกขันธ์และกรรม หลักการ
ปกครองโดยธรรม วิธีการปกครองโดยธรรมและวิถีชีวิตที่มีธรรม"

จากการศึกษาวิเคราะห์ เราพบว่าในประเด็นแรก พระสงฆ์ที่มีความเชื่อใน
พุทธธรรมที่แตกต่างกัน จะทำให้มีความเชื่อทางการเมืองที่แตกต่างกันไปด้วย หมายความว่า

⁶¹ เป็นต้นว่า ศ. ดิฐการภักดิ์, "ประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนา", สัมฤทธิ์
แก้วอาจ, "สังฆกรรมกับประชาธิปไตย", ประมวล วิภคิตถุ, "พระพุทธศาสนากับประชา-
ธิปไตย",

⁶² พระมงคลวิเสสสภา (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2510).

กราฟที่ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางการเมืองกับความเชื่อในพุทธธรรม
ของพระสงฆ์

ว่าพระสงฆ์ที่มีความเชื่อในพุทธธรรมมากขึ้น จะมีความเชื่อในประชาธิปไตยมากขึ้นและจะเชื่อในอำนาจนิยมน้อยลง และในประเด็นที่สอง ความเชื่อในแต่ละกลุ่มพุทธธรรมมีความสัมพันธ์กับความเชื่อทางการเมืองในด้านหลักการ วิธีการและวิถีชีวิตไม่เหมือนกัน กล่าวคือความเชื่อในอริยสัจและ เบญจขันธ์ กับไตรลักษณ์และกรรมมีความสัมพันธ์กับความเชื่อทางการเมืองทุกด้านในระดับต่ำ แต่ความเชื่อในหลักการปกครองโดยธรรม วิธีการปกครองโดยธรรม และวิถีชีวิตที่มีธรรม มีความสัมพันธ์กับความเชื่อทางการเมืองทุกด้านในระดับสูง (กราฟที่ 1) ซึ่งหมายความว่า พระสงฆ์ยังมีความเชื่อในหลักการปกครองโดยธรรม วิธีการปกครองโดยธรรมและวิถีชีวิตที่มีธรรมมากขึ้น พระสงฆ์จะยังมีความเชื่อในหลักการ วิธีการและวิถีชีวิตประชาธิปไตยมากขึ้น และจะเชื่อในหลักการ วิธีการและวิถีชีวิตอำนาจนิยมน้อยลง

สมมติฐานที่ตั้งขึ้น เป็นแนวทางการศึกษาจึงเป็นความจริงบางส่วน คือ เป็นความจริงในส่วนที่ว่า พระสงฆ์จะมีความเชื่อทางการเมืองโน้มเอียงไปทางใดระหว่างประชาธิปไตยกับอำนาจนิยมในด้านหลักการ วิธีการและวิถีชีวิตนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับความเชื่อในหลักการปกครองโดยธรรม วิธีการปกครองโดยธรรมและวิถีชีวิตที่มีธรรม ส่วนที่ไม่เป็นความจริงคือความเชื่อทางการเมืองของพระสงฆ์จะไม่ขึ้นอยู่กับความเชื่อในอริยสัจและ เบญจขันธ์กับไตรลักษณ์และกรรม

สาเหตุที่อาจเป็นเช่นนี้ เพราะค่านิยมที่มีต่อหลักอริยสัจ เบญจขันธ์ ไตรลักษณ์ และกรรม เป็นค่านิยมที่เกี่ยวเนื่องกับกระแสมโนมของชนในสังคม เมื่อค่านิยมที่มีต่อหลักธรรมเหล่านี้เป็นค่านิยมทางศาสนามากกว่าทางการเมือง ทำให้พระสงฆ์ที่มีความเชื่อในหลักพุทธธรรมเหล่านี้มากหรือน้อย ไม่มีผลสื่อไปถึงการมีความเชื่อทางการเมืองอย่างมีนัยสำคัญ จนถึงกับจะโน้มน้ำหนักไปเชื่อในลัทธิการเมืองหนึ่งลัทธิการเมืองใด